

MERS-EL-KÉBİR BASKINI'NIN COĞRAFI VE JEOPOLİTİK ANALİZİ

A GEOPOLITICAL AND GEOGRAPHICAL ANALYSIS OF THE MERS-EL-KÉBİR RAID

Murat ÇINAR*

Öz

Bu çalışma, 3 Temmuz 1940 tarihinde gerçekleşen Mers-el-Kébir Baskını'nı coğrafi, jeopolitik ve tarihsel perspektiflerden analiz etmektedir. Araştırma, Akdeniz'in mekânsal kısıtları ve coğrafi zorunluluklarının stratejik karar alma süreçlerindeki rolünü analiz etmektedir. Mahan'ın Deniz Gücü Teorisi, Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisi ve Spykman'ın Kenar Kuşak (Rimland) Teorisi çerçevesinde, baskının yalnızca askeri bir olay değil, coğrafyanın stratejik kararları biçimlendirdiği bir tarihsel dönüm noktası olduğu ileri sürülmektedir. Çalışma, tarihsel coğrafya analizi, nitel içerik analizi ve vaka incelemesi yöntemlerini bütünleştirerek, Mers-el-Kébir'in hem doğal hem de stratejik yapısının savaşın seyrine etkilerini değerlendirmektedir. Sonuç olarak, Mers-el-Kébir Baskını, insan iradesi ile coğrafi zorunlulukların kesiştiği bir olay olarak ele alınmakta; coğrafyanın uluslararası ilişkilerdeki belirleyici gücünü görünür kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mers-el-Kébir Baskını, Mekân-Strateji Etkileşimi, Jeopolitik, Akdeniz, Deniz Gücü, Tarihsel Coğrafya.

Abstract

This study analyzes the Attack on Mers-el-Kébir, which took place on July 3, 1940, from geographical, geopolitical, and historical perspectives. The research examines the role of the Mediterranean's spatial constraints and geographical imperatives in strategic decision-making processes. Within the frameworks of Mahan's Sea Power Theory, Mackinder's Heartland Theory, and Spykman's Rimland Theory, it is argued that the attack was not merely a military event, but a historical turning point shaped by geography's influence on strategic decisions. By integrating historical geography analysis, qualitative content analysis, and case study methods, the study evaluates how both the natural and strategic characteristics of Mers-el-Kébir affected the course of the war. Ultimately, the Attack on Mers-el-Kébir is approached as an event at the intersection of human agency and geographical determinism, highlighting the decisive power of geography in international relations.

Key Words: Mers-el-Kébir Attack, Spatial Constraints, Geopolitics, Mediterranean, Sea Power, Historical Geography.

1. Giriş

Akdeniz Havzası, tarih boyunca üç kıtanın kesişiminde yer alması nedeniyle, dünya siyasetinin en dinamik jeopolitik alanlarından biri olmuştur. Avrupa, Afrika ve Asya arasındaki ticaret, kültür ve güç etkileşimlerinin merkezinde bulunan bu bölge, Antik Çağ'dan itibaren kara ve deniz güçleri arasındaki stratejik rekabetin odağında yer almıştır (Roucek, 1953). Bu tarihsel süreklilik, Akdeniz'i yalnızca bir deniz alanı değil, aynı zamanda medeniyetler arası bir mücadele coğrafyası hâline getirmiştir.

Bu makale 10.11.2025 tarihinde dergimize gönderilmiş; 13.11.2025 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 10.12.2025 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atıf şekli; Murat Çınar, "Mers-El-Kébir Baskını'nın Coğrafi ve Jeopolitik Analizi", *Müellif Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, S. 4, (Aralık 2025), s. 53-80.

* Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi, E-mail: muratcinar@karabuk.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7436-2114.

Coğrafi olarak dar boğazlar, iç denizler ve kıyı boyunca uzanan liman sistemleri, Akdeniz'in jeopolitik karakterini belirleyen başlıca unsurlardır. Bu yapı, tarih boyunca bölgenin “doğal bir güç laboratuvarı” gibi işlev görmesine yol açmıştır. Mahan'ın (1890) “*Sea Power Theory*”sinde ifade ettiği üzere, deniz hâkimiyeti uluslararası gücün en temel belirleyicilerinden biridir. Akdeniz, bu teorinin en canlı uygulama alanlarından birini oluşturmuş; İngiltere, Fransa ve İtalya gibi denizci devletler açısından küresel denge politikalarının vazgeçilmez sahnesi olmuştur.

Bu çerçevede Mers-el-Kébir Limanı, Akdeniz'in batısında Cebelitarık Boğazı'na yakın konumuyla, hem Atlantik'e açılan stratejik bir kapı hem de Fransa'nın Kuzey Afrika'daki deniz üssü sisteminin merkezi olmuştur (Cantoni, 2016). Körfezin doğal korunaklı yapısı ve hidrografik özellikleri, uzun yıllar boyunca askeri ve ticari amaçlarla kullanılmasını sağlamıştır. Ancak aynı coğrafi özellikler, 3 Temmuz 1940'taki Mers-el-Kébir Baskını sırasında bu avantajı dezavantaja dönüştürmüş; Fransız filosu limanın kapalı yapısı içinde manevra kabiliyetini yitirmiştir (Ridolfi, 1997). Bu durum, coğrafyanın askeri stratejiler üzerindeki belirleyici etkisini gösteren çarpıcı bir örnek oluşturmıştır.

Mers-el-Kébir olayı, coğrafyanın askeri karar alma süreçlerini sınırlandırdığı ve yönlendirdiği tarihsel vakalardan biridir. Mackinder'in (1904) “*Heartland*” yaklaşımı ile Spykman'ın (1942) “*Rimland*” teorileri, kara ve deniz güçleri arasındaki jeopolitik dengeyi açıklarken, Akdeniz'i stratejik bir ara kuşak olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede Mers-el-Kébir, kara gücü ile deniz gücü arasındaki tarihsel rekabetin mikro düzeyde bir izdüşümü olarak değerlendirilebilir. Olayın yaşandığı dönem, yalnızca II. Dünya Savaşı'ndaki bir taktik müdahale değil, aynı zamanda jeostratejik zorunlulukların ve coğrafyanın sınırlayıcı etkisinin kesiştiği bir anı temsil etmektedir (Hance, 2019).

Bu çalışmanın amacı, Mers-el-Kébir Baskını'nı tarihsel, coğrafi ve jeopolitik boyutlarıyla ele alarak, coğrafi faktörlerin stratejik karar alma süreçlerindeki belirleyici rolünü analiz etmektir. Araştırma, nitel bir yaklaşımla, tarihsel coğrafya analizi, vaka incelemesi ve nitel içerik analizini birleştirmektedir. Bu doğrultuda, Akdeniz'in fiziksel özelliklerinin, savaş döneminde insan iradesiyle doğa arasındaki ilişkiyi nasıl şekillendirdiği irdelenmektedir.

Çalışmanın özgünlüğü, Mers-el-Kébir örneğini mekânsal kısıtlar ve coğrafi zorunluluklar çerçevesinde yeniden yorumlamasında yatmaktadır. Bu yaklaşım, coğrafyanın pasif bir sahne olmaktan öte, stratejik karar alma süreçlerini sınırlandıran ve yönlendiren bir çerçeve sunduğunu ortaya koymaktadır. Akdeniz'in tarihsel jeopolitiği içinde Mers-el-Kébir, yalnızca bir liman değil, mekânsal koşulların askeri ve politik stratejiyle kesiştiği kritik bir kavşak noktasıdır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, Mers-el-Kébir Baskını'nı tarihsel coğrafya perspektifinden inceleyerek, coğrafi faktörlerin stratejik karar alma süreçleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Çalışma, 3 Temmuz 1940'ta gerçekleşen baskını yalnızca askeri bir operasyon olarak değil, aynı zamanda coğrafyanın belirleyiciliğini yansıtan bir jeopolitik olgu olarak ele almaktadır. Bu yönüyle araştırma, klasik tarih anlatılarının ötesine geçerek, mekânın savaşın seyrine nasıl yön verdiğini göstermeyi hedeflemektedir.

Araştırmanın özgünlüğü, Mers-el-Kébir örneğini mekân-strateji etkileşimi çerçevesinde ele alması ve olayı mekânsal etkenlerin stratejik zorunluluklarla kesiştiği bir doğrultuda analiz etmesinden kaynaklanmaktadır. Mahan'ın (1890) “*Deniz Gücü Teorisi*” ile Mackinder'in (1904) “*Kara Hâkimiyet Teorisi*”nden hareketle, çalışma Akdeniz'in tarih boyunca deniz-kara güç dengesinin merkezinde yer aldığını göstermektedir. Mers-el-Kébir Baskını, Akdeniz'de deniz gücünün coğrafi koşullarla nasıl sınırlandığını ortaya koyan önemli bir örnek teşkil etmektedir (Roucek, 1953; Spykman, 1942).

Bu çalışma, Mers-el-Kébir Baskını'nı coğrafi ve jeopolitik bir perspektifle ele alarak, mekânın stratejik karar alma süreçleri üzerindeki şekillendirici ve sınırlayıcı rolünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırma, aşağıdaki temel sorulara yanıt aramaktadır:

1. **Mers-el-Kébir Limanı'nın fiziki coğrafi özellikleri (liman morfolojisi, körfez yapısı ve deniz derinliği), 3 Temmuz 1940 tarihli baskında Fransız filosunun manevra kapasitesini ve savunma imkânlarını nasıl etkilemiştir?**

2. **İngiltere'nin Operation Catapult kapsamında Mers-el-Kébir'e yönelik müdahale kararı, Akdeniz'in batı kesimindeki jeopolitik dengeler ve deniz hâkimiyeti zorunluluğu çerçevesinde nasıl açıklanabilir?**
3. **Mers-el-Kébir Baskını, Mahan'ın deniz gücü yaklaşımı, Mackinder'in kara hâkimiyeti paradigması ve Spykman'ın rimland kuramı değerlendirildiğinde, coğrafya-strateji ilişkisine dair hangi kuramsal çıkarımları mümkün kılmaktadır?**

Çalışmanın önemi, coğrafyanın askeri ve politik stratejiler üzerindeki sınırlayıcı ve yönlendirici rolünü disiplinler arası bir yaklaşımla açıklama çabasından kaynaklanmaktadır. Tarihsel olayların yalnızca politik iradeler veya diplomatik kararlarla değil, aynı zamanda doğal çevrenin bulunduğu ve sınırlandırdığı mekânsal koşullar içinde şekillendiği vurgulanmaktadır. Bu yönüyle çalışma, jeopolitik analiz ile mekânsal analiz yaklaşımları arasındaki ilişkiyi yeniden değerlendirerek, tarihsel coğrafya alanına özgün bir katkı sunmaktadır.

Ayrıca araştırma, Türkiye'de genellikle siyasi tarih ya da askeri strateji ekseninde ele alınan jeopolitik olayların, fiziksel coğrafya ve mekânsal analiz yöntemleriyle bütünleştirilmesine yönelik metodolojik bir model önermektedir. Bu yaklaşım, hem Türkiye akademisinde coğrafya temelli jeopolitik çalışmaların gelişimine katkı sağlayacak hem de Akdeniz'in günümüzdeki stratejik konumunun tarihsel sürekliliğini anlamaya yardımcı olacaktır (Hance, 2019; Cantoni, 2016).

Sonuç olarak, bu çalışma, Mers-el-Kébir Baskını'nı tarihsel bir olaydan öte, insan iradesi ile coğrafi zorunlulukların etkileşim alanı olarak değerlendirmekte; böylece coğrafyanın uluslararası ilişkilerdeki belirleyici rolünü görünür kılmayı amaçlamaktadır.

1.2. Literatür Taraması ve Araştırma Boşluğu

Mers-el-Kébir Baskını ve genel olarak Akdeniz jeopolitiği üzerine yapılan akademik çalışmaların büyük bir bölümü, Batı merkezli jeopolitik kuramlar ve deniz gücü analizleri ekseninde gelişmiştir. Klasik jeopolitik teorisyenler arasında yer alan Mahan (1890), Mackinder (1904) ve Spykman (1942), deniz-kara gücü dengesini küresel güç mücadelesinin belirleyici faktörü olarak ele almışlardır. Mahan, deniz yollarının kontrolünü ulusal gücün temel dayanağı olarak görürken; Mackinder kara hâkimiyetinin, Spykman ise kenar kuşak (rimland) bölgelerinin stratejik önemini vurgulamıştır. Bu üç kuramın kesişiminde, Akdeniz jeopolitik bir geçiş alanı olarak tanımlanmıştır (Roucek, 1953).

Modern literatürde ise Ridolfi (1997), Hance (2019) ve Germond (2015), Akdeniz'in Soğuk Savaş sonrası dönemde de deniz gücü rekabetinin sürekliliğini koruyan bir jeostratejik alan olduğunu belirtmektedir. Özellikle Hance (2019), Mers-el-Kébir ve Cebelitarık hattının, İngiltere'nin Atlantik güvenlik zinciri açısından tarihsel bir denge noktası oluşturduğunu vurgular. Cantoni (2016) ise, Fransa'nın Mers-el-Kébir'de yaşadığı stratejik kırılmanın, Cezayir Savaşı sonrasında bile ülkenin deniz güvenliği doktrininde derin izler bıraktığını ileri sürmektedir.

Bununla birlikte, Türkiye'de konuyla ilgili literatür son derece sınırlıdır. Ulusal akademik yayınlarda Mers-el-Kébir Baskını'na doğrudan odaklanan çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Türkiye'deki jeopolitik araştırmalar genellikle Doğu Akdeniz enerji politikaları, Mavi Vatan doktrini veya güncel deniz yetki alanı tartışmaları çerçevesinde yoğunlaşmakta; tarihsel olayların mekânsal analizine ve mekân-strateji ilişkisine yeterince yer verilmemektedir. Bu eksiklik, yalnızca araştırma ilgisinin zayıflığından değil, aynı zamanda disiplinler arası metodolojik bütünleşmenin sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede mevcut literatürün büyük ölçüde Batı kaynaklı olması, Akdeniz'in Türkiye perspektifinden yeniden yorumlanması ihtiyacını doğurmaktadır. Türkiye literatüründe jeopolitik analizler çoğunlukla güncel güvenlik politikaları etrafında şekillendiğinden, Mers-el-Kébir gibi tarihsel olayların coğrafi ve mekânsal analizine sistematik biçimde yaklaşılmamıştır. Bu durum, 'Batı merkezli literatür baskınlığı' olarak nitelendirilebilecek bir yapısal dengesizlik yaratmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, söz konusu boşluğu doldurmak ve Mers-el-Kébir olayını coğrafya temelli bir tarihsel analiz modeli içinde yeniden değerlendirmektir. Bu yaklaşım, Akdeniz

jeopolitiğine Türkiye'nin coğrafi ve stratejik perspektifinden bakmayı ve literatürün tek yönlü yapısını dengelemeyi hedeflemektedir. Ayrıca çalışma, ulusal literatüre mekânsal analiz, mekân-strateji etkileşimi ve tarihsel jeopolitik yaklaşımlar açısından özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırma Yöntemi

Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımı temelinde tasarlanmış olup; tarihsel coğrafya analizi, vaka incelemesi ve nitel içerik analizi yöntemlerini bir arada kullanan bütüncül bir metodolojik çerçeveye dayanmaktadır. Çalışmanın temel amacı, Mers-el-Kébir Baskını'nı yalnızca askerî ve diplomatik bir olay olarak değil, coğrafi koşulların stratejik karar alma süreçlerini nasıl sınırladığı ve yönlendirdiğini ortaya koyan tarihsel bir vaka olarak analiz etmektir.

1.3.1. Araştırma Yaklaşımı

Bu çalışma, yorumlayıcı paradigma içinde konumlanan nitel bir araştırmadır. Amaç, tarihsel olayların arka planında yer alan mekânsal ilişkileri anlamlandırmak ve coğrafi koşulların stratejik karar süreçleri üzerindeki etkisini açıklamaktır. Bu doğrultuda tarihsel veriler, dönemin fiziksel çevre koşullarıyla ilişkilendirilerek mekânsal eksen içinde yeniden değerlendirilmiştir. Çalışma, olayın politik ve askerî yönlerini dışlamadan, coğrafi faktörlerin karar alma süreçlerini sınırlayan ve yönlendiren rolüne odaklanmaktadır.

1.3.2. Veri Kaynakları ve Toplama Süreci

Araştırmada hem **birincil** hem de **ikincil** veri kaynaklarından yararlanılmıştır:

Araştırmada kullanılan veriler, niteliklerine göre birincil ve ikincil kaynaklar olmak üzere iki ana grupta değerlendirilmiştir.

Birincil Nitelikli ve Görsel Kaynaklar: Çalışmanın mekânsal analiz boyutunu desteklemek amacıyla, 1940 yılına ait tarihî haritalar, Mers-el-Kébir Körfezi'nin döneme özgü fiziki yapısını gösteren topografik ve hidrografik veriler, ayrıca dönemin karar vericilerinin (örneğin Winston Churchill) olaya ilişkin birinci elden tanıklıklarını içeren yayımlanmış eserler ve diplomatik belge derlemeleri kullanılmıştır.

İkincil Veri Kaynakları: Olayın askerî ve politik arka planını analiz etmek amacıyla, Mahan (1890), Mackinder (1904) ve Spykman (1942) gibi klasik jeopolitik kuramcılarının çalışmaları ile Ridolfi (1997), Cantoni (2016) ve Hance (2019) gibi modern literatürde yer alan akademik araştırmalardan yararlanılmıştır.

Veri toplama süreci, doküman analizi yöntemiyle yürütülmüş; elde edilen metinler, haritalar ve görsel materyaller nitel içerik analizi yoluyla tematik olarak sınıflandırılmıştır. Araştırmada kullanılan görseller, tarihsel olayın mekânsal boyutunu desteklemek üzere dijital arşiv ve görsel belgeleme kaynaklarından temsili olarak derlenmiştir.

1.3.3. Analiz Süreci ve Yöntemsel Aşamalar

Analiz süreci üç aşamada gerçekleştirilmiştir:

1. **Tarihsel Yeniden İnşa:** Baskının gerçekleştiği dönemin politik, coğrafi ve askerî koşulları belgeler üzerinden yeniden yapılandırılmıştır.
2. **Mekânsal Analiz:** Mers-el-Kébir Körfezi'nin topografik yapısı, rüzgâr yönleri, deniz derinliği (batimetrik veriler) ve liman morfolojisi analiz edilmiştir.
3. **Kuramsal Yorumlama:** Bulgular, Mahan'ın "*deniz gücü*", Mackinder'in "*kara hâkimiyeti*" ve Spykman'ın "*rimland*" kavramları çerçevesinde yeniden yorumlanmıştır.

Bu aşamalar, tarihsel olayların yalnızca kronolojik değil, **mekânsal nedensellik ilişkileri** içinde anlaşılmasını sağlamıştır.

1.3.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, tarihsel verilerin eksikliği ve mekânsal veri çözünürlük farklılıkları nedeniyle bazı sınırlılıklar içermektedir. 1940 yılına ait jeomorfolojik veriler günümüz standartlarına göre sınırlı

olduğu için, bazı mekânsal değerlendirmeler ikincil kaynaklardan elde edilen dolaylı verilere dayanmaktadır. Bununla birlikte, dijital harita analizleri ve çoklu kaynak karşılaştırmalarıyla bu sınırlılıklar büyük ölçüde giderilmiştir.

1.3.5. Yöntemsel Katkı

Çalışma, tarihsel olayların yorumlanmasında coğrafi mekânın dinamik bir etken olarak konumlandırıldığı bir tarihsel-coğrafi analiz modeli sunmaktadır. Bu yaklaşım, tarih ve coğrafya disiplinleri arasındaki kuramsal sınırları aşarak, olayların mekânsal kısıtlar ve coğrafi zorunluluklar çerçevesinde bütüncül biçimde yorumlanmasına imkân tanımaktadır. Bu yönüyle çalışma, tarihsel coğrafya, uluslararası ilişkiler ve jeopolitik analiz literatürüne metodolojik düzeyde özgün bir katkı sunmaktadır.

2. Coğrafi ve Jeopolitik Çerçeve

2.1. Akdeniz Havzası'nın Jeopolitik Önemi

Akdeniz Havzası, tarih boyunca kıtalar arası güç mücadelesinin ve ticaretin merkezinde yer almıştır. Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesiştiği bu yarı kapalı deniz sistemi hem kara hem de deniz stratejilerinin kesişim noktası olması nedeniyle jeopolitik açıdan eşsiz bir öneme sahiptir (Roucek, 1953). Akdeniz'in bu özelliği, Antik Çağ'dan modern döneme kadar değişmeden sürmüştür; imparatorlukların genişleme politikaları, deniz gücü rekabeti ve enerji akış hatlarının kontrolü bu bölge üzerinden şekillenmiştir.

Akdeniz'in jeopolitik değerini belirleyen en temel unsurlardan biri, coğrafi konumunun stratejik geçiş yolları üzerindeki hâkimiyetidir. Batıda Cebelitarık Boğazı ile Atlantik Okyanusu'na, doğuda Süveyş Kanalı üzerinden Kızıldeniz'e açılması, Akdeniz'i küresel ticaretin ve deniz güvenliğinin omurgası hâline getirmiştir. Bu iki geçit, tarih boyunca yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda askeri anlamda da deniz yollarının kontrolü açısından kritik öneme sahip olmuştur (Mahan, 1890).

Mahan'a göre deniz gücü, uluslararası rekabetin belirleyici unsurudur ve bu gücün etkinliği büyük ölçüde stratejik deniz geçitlerinin denetimine bağlıdır. Akdeniz; Mahan'ın "*Sea Power Theory*"sinin en somut coğrafi karşılıklarından birini temsil etmektedir. İngiltere'nin Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs üzerindeki kontrolü, Fransa'nın Kuzey Afrika'daki üs ağı ve İtalya'nın Adriyatik'teki deniz üstünlüğü, deniz gücünün coğrafyayla bütünleştiği klasik örnekler olarak değerlendirilebilir (Hance, 2019).

Mackinder'in (1904) kara hâkimiyet kuramı ve Spykman'ın (1942) "*rimland*" yaklaşımı, Akdeniz'i Heartland çevresindeki dengeleyici kuşak içinde konumlandırmıştır. Spykman'a göre Akdeniz, Avrasya'nın kara güçleri ile deniz güçleri arasındaki sürekli rekabetin "*denge alanı*"dır. Bu açıdan bakıldığında, bölge yalnızca askeri değil, jeopolitik bir tampon bölge niteliği taşır. Bu teori, özellikle Soğuk Savaş döneminde NATO'nun güney kanadının güçlendirilmesinde ve Akdeniz'in bir güvenlik hattı olarak tanımlanmasında somut karşılık bulmuştur.

Modern dönemde Akdeniz'in stratejik önemi, enerji hatları, göç rotaları ve deniz yetki alanı anlaşmazlıkları çerçevesinde yeniden şekillenmiştir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğal gaz rezervleri, bölgeyi yalnızca ekonomik değil, jeoenerjik bir rekabet alanına dönüştürmüştür. Bu rekabet, Yunanistan, Türkiye, Mısır, İsrail ve İtalya gibi ülkeler arasında deniz sınırlarının yeniden çizilmesi yönünde diplomatik ve askeri gerilimleri beraberinde getirmiştir (Germond, 2015).

Akdeniz Havzası aynı zamanda enerji taşımacılığı ve küresel ticaret rotalarının güvenliği açısından da büyük önem taşımaktadır. Avrupa'nın enerji arzının önemli bir kısmı Cezayir ve Libya'dan sağlanmakta; bu hatlar İspanya, Fransa ve İtalya üzerinden Avrupa pazarına ulaşmaktadır. Dolayısıyla Akdeniz, yalnızca tarihsel bir geçiş sahası değil, aynı zamanda modern enerji jeopolitiğinin merkezidir. Bu durum, bölgeyi hem bölgesel güçler hem de küresel aktörler için vazgeçilmez kılmaktadır (Cantoni, 2016; Del Sarto, 2020).

Sonuç olarak, Akdeniz Havzası'nın jeopolitik önemi, yalnızca coğrafi konumundan değil, aynı zamanda tarih boyunca güç, ticaret ve enerji akışlarının kesiştiği bir stratejik sistem olmasından kaynaklanmaktadır. Mers-el-Kébir'in bu sistem içerisindeki konumu ise, Akdeniz'in batı yakasında yer alan doğal bir deniz üssü olarak, hem tarihsel hem de stratejik anlamda bu önemin somut bir uzantısıdır.

2.2. Mers-el-Kébir Limanı'nın Fiziki ve Coğrafi Özellikleri

Mers-el-Kébir Limanı, Cezayir'in kuzeybatısında, Oran kentinin yaklaşık 7 kilometre batısında, Akdeniz'in batı kıyı kuşağı üzerinde yer almaktadır. Liman, coğrafi koordinatları itibarıyla 35°43'K ve 0°41'B arasında konumlanmış olup, Akdeniz ile Atlantik Okyanusu arasındaki jeostratejik geçiş kuşağı içinde yer alır. Bu konum, Mers-el-Kébir'i tarih boyunca hem ticari hem de askeri lojistik açısından kritik bir düğüm noktası hâline getirmiştir (Cantoni, 2016).

2.2.1. Jeostratejik Konum ve Harita Analizi

Mers-el-Kébir'in fiziki yapısı kadar jeostratejik konumu da tarihsel önem taşır. Liman, Cebelitarık Boğazı'na 200 deniz mili, Balear Adaları'na 220 deniz mili, Toulon'a ise yaklaşık 500 deniz mili mesafededir. Bu mesafe değerleri, Mers-el-Kébir'i Fransa'nın Akdeniz'deki askeri operasyonları açısından ideal bir ileri üs konumuna getirmiştir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren Fransız donanması tarafından sistematik olarak tahkim edilen liman, 1930'larda beton iskeleler, denizaltı barınakları ve mühimmat depolarıyla modernize edilmiştir (Cantoni, 2016; Hance, 2019).

Harita 1. Mers-el-Kébir Limanı'nın Akdeniz ve Avrupa jeopolitiği içindeki konumu (Saygılı, 2025)

Harita 1'de görüldüğü üzere Mers-el-Kébir Limanı, Akdeniz havzasının batı ucunda, Avrupa ile Afrika kıtalarını birbirine bağlayan denizsel geçiş alanına yakın bir konumda yer almaktadır. Bu jeostratejik konum, limanı hem Kuzey Atlantik-Akdeniz deniz ticaret yolları hem de Kuzey Afrika-Avrupa hattındaki askeri ve lojistik sevkیاتlar açısından kritik bir düğüm noktasına dönüştürmektedir. Limanın Cebelitarık Boğazı'na görece yakınlığı, Akdeniz ile Atlantik arasındaki geçişi kontrol etme potansiyeli nedeniyle İngiltere açısından doğrudan bir güvenlik hassasiyeti oluşturmuş; Fransa açısından ise Akdeniz'de deniz egemenliğini ve bölgesel askeri varlığını sürdürme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Mers-el-Kébir, yalnızca yerel bir askeri liman değil, Akdeniz-Atlantik geçiş hattında deniz gücü dengelerini etkileyebilecek ölçekte bir stratejik eşik mekân niteliği kazanmıştır. Harita, Mers-el-Kébir Limanı'nın 1940'taki

baskın sırasında büyük güçlerin deniz üstünlüğü mücadelesinde neden stratejik bir odak noktası hâline geldiğini jeopolitik olarak açıklayan bir mekânsal zemin sağlamaktadır.

2.2.2. Jeomorfolojik ve Topografik Yapı

Oran kıyısı, Atlas Dağları'nın batı uzantılarına dayanan dalgali bir topografya sergiler. Kıyı çizgisi boyunca kalker ve marn tabakalarından oluşan kıyı sırtları görülür. Bu sırtlar, denize paralel biçimde uzanarak Mers-el-Kébir Körfezi'ne doğal bir korunak sağlamaktadır. Körfez, kuzeyden açık denizle bağlantılı dar bir ağızla başlar ve güneyde yaklaşık 2,5 kilometre genişliğinde bir iç limana dönüşür. Bu jeomorfolojik yapı, tarih boyunca fırtına, rüzgâr ve dış saldırılara karşı doğal savunma avantajı yaratmıştır (Roucek, 1953).

Limanın doğu kıyıları daha dik bir eğime sahipken, batı kıyısı daha yumuşak ve alüvyal bir yapıya sahiptir. Kıyı boyunca yer yer yükselen klifler (deniz yamaçları), limanı çevreleyen yüksek plato sahasıyla birleşir. Bu durum, limanın kara bağlantılarını kısıtlamış; savunma açısından avantaj, ulaşım açısından ise mekânsal izolasyon doğurmuştur (Ridolfi, 1997).

2.2.3. Hidrografik Özellikler

Mers-el-Kébir Körfezi'nin hidrografik yapısı, dar girişli ve derin tabanlı bir batimetrik çukurluk karakterindedir. Liman derinliği yer yer 20 ila 30 metreyi bulmakta; bu da büyük tonajlı savaş gemilerinin kolaylıkla demirlemesine olanak tanımaktadır. Körfez içinde akıntı hızı düşüktür, bu da limanın doğal bir sığınak niteliği kazanmasına yol açmıştır. Ancak bu düşük akıntı, özellikle savaş dönemlerinde sis, duman ve gaz birikimi gibi faktörleri yoğunlaştırarak liman içi görüşü sınırlamıştır.

Ayrıca, bölgedeki hâkim rüzgâr yönü kuzeybatı (mistral tipi) olduğundan, dalga yönü ve kıyı aşındırması genellikle körfezin ağzında yoğunlaşır. Bu durum, iç limanın dalga enerjisinden büyük ölçüde korunmasını sağlar. Dolayısıyla liman, meteorolojik olarak düşük riskli bir deniz barınağı özelliği göstermektedir (Hance, 2019).

Mers-el-Kébir Limanı'nın fiziksel coğrafyası, doğal savunma koşulları ile stratejik erişilebilirlik arasında hassas bir denge kurmaktadır. Körfezin derin ve korunaklı yapısı deniz gücü açısından önemli avantajlar sağlarken, kara bağlantılarının kısıtlılığı limanın mekânsal açıdan sınırlayıcı bir kapan hâline gelmesine yol açmıştır. Mers-el-Kébir örneği, coğrafyanın savaş stratejileri üzerinde sınırlayıcı ve yönlendirici bir çerçeve sunduğunu anlamak açısından dikkat çekici bir vaka oluşturmaktadır.

2.3. Mers-el-Kébir'in Tarihsel Stratejik Konumu

Mers-el-Kébir Limanı'nın tarihsel gelişimi, Akdeniz'in batı kesimindeki güç dengelerinin evrimiyle paralel bir seyir izlemiştir. Bölge, Antik Çağ'dan itibaren hem deniz ticareti hem de askeri strateji açısından önemli bir durak noktası olmuştur. Fenikelilerden başlayarak Roma, Arap, Osmanlı ve nihayet Fransız dönemlerine kadar uzanan çok katmanlı bir tarihsel geçmiş, Mers-el-Kébir'in coğrafi avantajlarının sürekliliğini göstermektedir.

2.3.1. Antik ve Erken Dönem (Fenikeliler-Roma İmparatorluğu)

Mers-el-Kébir'in bulunduğu Oran kıyıları, MÖ 9. yüzyılda Fenikeli denizciler tarafından kurulan ilk kıyı kolonileriyle Akdeniz ticaret ağlarına dâhil edilmiştir. Bu dönemde bölge, mor boya, metal ve tahıl ticareti için Kuzey Afrika ile Avrupa arasındaki deniz bağlantı hattının bir parçası olarak kullanılmıştır. Fenikelilerin ardından Kartacalılar, bölgeyi Batı Akdeniz'deki askeri ve ticari üs ağının bir halkası hâline getirmiştir (Roucek, 1953).

Roma döneminde (MÖ 146-MS 395) Mers-el-Kébir Körfezi, Portus Divini adıyla anılan doğal bir liman işlevi görmüştür. Roma donanması, Afrika Prokonsülaris eyaletine bağlı bu limanı hem askeri ikmal hem de tahıl sevkiyatı için stratejik bir merkez olarak kullanmıştır. Bu dönemden kalma deniz tabanlı yapı kalıntıları, limanın erken dönemde bile savunmalı ve planlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Ridolfi, 1997).

2.3.2. Orta Çağ Dönemi (İslamî Dönem ve Osmanlı Hakimiyeti)

7. yüzyılda bölge, İslam ordularının Kuzey Afrika'ya yayılmasıyla birlikte Müslüman deniz üsleri ağına dâhil edilmiştir. Bu dönemde Mers-el-Kébir, “*Marsā al-Kabīr*” (Büyük Liman) adıyla anılmaya başlanmış; bu ad, günümüze kadar korunmuştur. Limanın adı, Arapça “*marsā*” (liman) ve “*kabīr*” (büyük) kelimelerinden türemiştir; bu da bölgenin coğrafi kapasitesinin tarihsel bir tanığıdır (Hance, 2019).

Osmanlı döneminde (16.-18. yüzyıllar), bölge Cezayir Beylerbeyliği yönetimi altında Akdeniz korsan filosunun bir ikmal ve barınma noktası olarak kullanılmıştır. Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1535'te İspanya ve Portekiz kuvvetlerine karşı yürüttüğü seferlerde Mers-el-Kébir, lojistik üs ve sığınak limanı işlevi görmüştür. Körfezin korunaklı yapısı sayesinde, Osmanlı donanması burada hem ikmal hem de bakım faaliyetlerini yürütmüştür (Cantoni, 2016).

2.3.3. Modern Dönem (Fransız Sömürge Dönemi ve 20. Yüzyıl Başları)

1830'da Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesiyle birlikte Mers-el-Kébir, Fransız deniz kuvvetlerinin kalıcı bir üssü hâline getirilmiştir. Fransız yönetimi, limanın doğal korunaklı yapısını güçlendirerek burayı Batı Akdeniz'deki en önemli askeri lojistik merkezlerden biri olarak yeniden yapılandırmıştır. 1890'lardan itibaren derin su iskeleleri, tahkim edilmiş deniz duvarları ve cephanelik alanları inşa edilmiş; 1930'larda ise liman denizaltı ve kruvazör filosu için ana üs olarak modernize edilmiştir (Hance, 2019).

Fransız donanması, Mers-el-Kébir'i yalnızca Cezayir'in bir limanı değil, aynı zamanda Fransa'nın Akdeniz'deki deniz kimliğinin bir uzantısı olarak değerlendirmiştir. Bu dönemde liman, Cebelitarık Boğazı'na yakınlığı sayesinde hem İngiltere'nin hem de İtalya'nın dikkatini çekmiş; bölge 20. yüzyılın ilk yarısında büyük güçlerin deniz rekabetinde jeostratejik bir odak noktası hâline gelmiştir.

Bu jeostratejik miras, 3 Temmuz 1940'taki Mers-el-Kébir Baskını ile somut bir kırılma yaşamıştır. İngiliz kuvvetlerinin Fransız filosuna yönelik saldırısı, yalnızca askeri bir operasyon değil, aynı zamanda coğrafyanın tarihsel kader üzerindeki etkisinin dramatik bir göstergesi olmuştur. Limanın kapalı yapısı, bu saldırı sırasında Fransız gemilerinin manevra alanını kısıtlamış; böylece doğal savunma avantajı, stratejik bir tuzağa dönüşmüştür (Cantoni, 2016).

2.3.4. Doğal Savunma Hatları ve Tarihsel Kullanım

Mers-el-Kébir'in tarih boyunca süreklilik gösteren en belirgin özelliği, doğal savunma kapasitesiyle mekânsal korunaklılığı birleştirmesidir. Körfezin kıyı yapısı, yüksek kayalıklar ve dar giriş ağzı sayesinde hem deniz hem kara saldırılarına karşı doğal bir siper oluşturmıştır. Bu durum, limanın yüzyıllar boyunca askeri üs, ikmal noktası ve sığınma limanı olarak tercih edilmesinin temel nedenidir.

Ancak bu doğal savunma hattı, aynı zamanda mekânsal bağımlılık yaratmış; liman, kontrol altına alındığında bölgedeki tüm deniz trafiğinin stratejik dengelerini değiştirmiştir. Bu nedenle Mers-el-Kébir, tarih boyunca sadece fiziksel bir mekân değil, jeopolitik güç projeksiyonunun mekânsal bir aracı olmuştur.

3. II. Dünya Savaşı'nın Jeopolitik Çerçevesinde Mers-el-Kébir Baskını

3.1. 1940'ta Avrupa Güç Dengesi ve Fransa'nın Düşüşü

1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlayan II. Dünya Savaşı, kısa sürede Avrupa'nın jeopolitik haritasını yeniden şekillendirmiştir. 1940 yılı, kıtanın güç dengelerinde köklü bir kırılma noktası olmuştur. Nazi Almanyası'nın “*Blitzkrieg*” (yıldırım savaşı) doktrini, konvansiyonel savunma hatlarını aşarak Fransa, Belçika ve Hollanda'da hızlı bir ilerleyiş sağlamıştır. 10 Mayıs 1940'ta başlayan Alman saldırısı, yalnızca askeri bir üstünlük değil, aynı zamanda Avrupa'daki güç merkezlerinin çöküşünü simgeleyen bir jeopolitik yeniden yapılanmanın başlangıcı olmuştur (Hance, 2019).

Almanya'nın Fransa'ya karşı yürüttüğü harekât, özellikle Manş Denizi'ne yönelen kuzey cephesinde büyük bir stratejik üstünlükle sonuçlanmıştır. 14 Haziran 1940'ta Paris'in düşmesi, Fransız ordusunun moralini ve komuta birliğini tamamen çökertmiştir. 22 Haziran 1940'ta

imzalanan Compiègne Ateşkesi, Fransa'yı ikiye bölmüş; ülkenin kuzeyi Alman işgali altına girerken, güneyi Vichy Hükûmeti adıyla yarı bağımsız bir yönetim statüsüne bürünmüştür (Paxton, 2001). Bu yeni siyasi düzen, Fransa'nın dış politikasında ve askeri kararlarında bağımsızlık ile işbirliği arasındaki gerilimi derinleştirmiştir.

Vichy rejimi, Mareşal Philippe Pétain liderliğinde kurulmuş ve resmî olarak “*Fransız Devleti*” adını almıştır. Ancak bu yönetim, fiilen Almanya'nın stratejik çıkarlarına uyumlu bir uydu devlet işlevi görmüştür. Bu dönemde Fransa, Atlantik ve Akdeniz'deki deniz üsleriyle birlikte önemli bir deniz gücü varlığını hâlâ koruyordu. 1940 ortalarında Fransız Donanması (Marine Nationale), yaklaşık 200 savaş gemisi ve 80.000 personel ile dünyanın en büyük dördüncü deniz gücü konumundaydı (Jordan & Dumas, 2009). Ancak Fransa'nın çöküşüyle birlikte, bu donanmanın hangi siyasi otoriteye bağlı olacağı sorusu, Mers-el-Kébir Baskını'na giden süreci belirleyen en kritik unsurlardan biri olmuştur. Almanya, ateşkes şartları gereği Fransız filosunun tarafsız bölgelerde tutulmasını talep ederken; İngiltere, bu gemilerin Nazi kontrolüne geçmesinin Britanya Adaları'nın güvenliği açısından ölümcül bir tehdit oluşturacağını düşünüyordu (Churchill, 1949).

Bu dönemde İngiltere, Fransa'nın teslimiyetinden sonra Avrupa kıtasında tek başına direnen güç hâline gelmişti. Almanya'nın hava ve deniz gücüyle Manş Denizi üzerinden İngiltere'ye olası bir çıkarması (Operation Sea Lion) konuşulurken, Akdeniz'deki Fransız donanmasının kaderi Londra açısından stratejik bir öncelik hâline geldi. Churchill'in kendi ifadesiyle: “*Fransız filosunun tarafsız kalması bize umut, Almanya'nın hizmetine girmesi ise felaket olurdu.*” (Churchill, 1949, s. 232).

Fransa'nın düşüşü yalnızca siyasi bir olay değil, aynı zamanda Avrupa jeopolitiğinde kara ve deniz güçleri arasındaki dengenin çöküşü anlamına geliyordu. Almanya'nın kara üstünlüğü karşısında İngiltere'nin tek güvencesi, deniz gücünü koruma yeteneği idi. Mers-el-Kébir Limanı, Fransa'nın Akdeniz filosunun önemli bir kısmını barındıran üs olması nedeniyle stratejik bir ikilem yaratmıştır: İngiltere, bir zamanların müttefiki Fransa'ya saldırarak kendi güvenliğini sağlamak zorunda kalacaktı.

Sonuç olarak, 1940'taki Avrupa güç dengesi, Almanya'nın kara egemenliği ile İngiltere'nin deniz hâkimiyeti arasındaki kırılma bir çizgi üzerinde şekillenmiştir. Fransa'nın düşüşü, bu dengeyi Almanya lehine sarsmış; İngiltere'yi Mers-el-Kébir'deki donanmayı etkisiz hâle getirmeye itmiştir. Bu gelişme, yalnızca askeri bir zorunluluk değil, aynı zamanda coğrafyanın belirlediği stratejik bir kader olarak da okunabilir.

3.2. İngiltere'nin Stratejik Zorunluluğu: “Operation Catapult”

Fransa'nın Haziran 1940'ta imzaladığı ateşkesle savaş dışı kalması, İngiltere açısından yalnızca önemli bir müttefikin kaybı değil, aynı zamanda deniz hâkimiyetinin geleceğini doğrudan ilgilendiren kritik bir güvenlik krizinin başlangıcı anlamına gelmiştir. Bu gelişmeyle birlikte İngiltere, Avrupa kıtasında Almanya karşısında tek başına kalmış; 1940 yazı, ülkenin askeri varlığını ve deniz hatlarının sürekliliğini korumaya yönelik varoluşsal kararların alındığı bir döneme dönüşmüştür. Özellikle güçlü Fransız donanmasının akıbetine ilişkin belirsizlik, İngiliz stratejik hesaplamalarının merkezine yerleşmiştir. Almanların doğrudan ya da dolaylı biçimde Fransız savaş gemilerine erişim sağlaması ihtimali, Atlantik ve Akdeniz'deki deniz dengesini İngiltere aleyhine çevirebilecek bir senaryo olarak değerlendirilmiştir. İngiliz siyasi ve askeri karar alıcıları, diplomatik güvence ve taahhütleri yetersiz görerek, Fransız donanmasının kontrol dışına çıkmasını önlemeye yönelik zorlayıcı tedbirleri gündeme almıştır. Operation Catapult bu stratejik zorunluluğun kurumsal ifadesi olarak şekillenmiş; Mers-el-Kébir'deki müdahale ise, ittifak ilişkilerinin askıya alındığı ve deniz üstünlüğünün korunmasının önceliklendirildiği bu güvenlik anlayışının en sert ve en tartışmalı uygulaması olmuştur. Mers-el-Kébir Baskını, İngiltere'nin deniz üstünlüğünü mutlak bir güvenlik önceliği olarak konumlandırarak, müttefiklik hukukunu ve savaş ahlâkını bilinçli biçimde ikinci plana ittiği; askeri zorunluluğun ahlâki meşruiyet üzerindeki baskınlığını açık biçimde ortaya koyan tarihsel bir kırılma anıdır.

Fransa'nın teslimiyetinden sonra Avrupa kıtasında yalnız kalan İngiltere için 1940 yazı, varoluşsal bir dönüm noktası olmuştur. Almanya'nın kara gücüyle Avrupa'yı neredeyse tamamen

kontrol altına alması, İngiltere'yi kendi adalarını savunmak dışında bir seçenek bırakmayacak şekilde sıkıştırmıştır. Fransız filosunun geleceği, Britanya güvenliği açısından belirleyici bir unsur hâline gelmiştir. Fransa'nın teslimiyetiyle birlikte, dünyanın en büyük dördüncü donanması olan Marine Nationale'in önemli bir kısmı hâlâ Cezayir, Toulon ve Mers-el-Kébir limanlarında demirliydi (Jordan & Dumas, 2009).

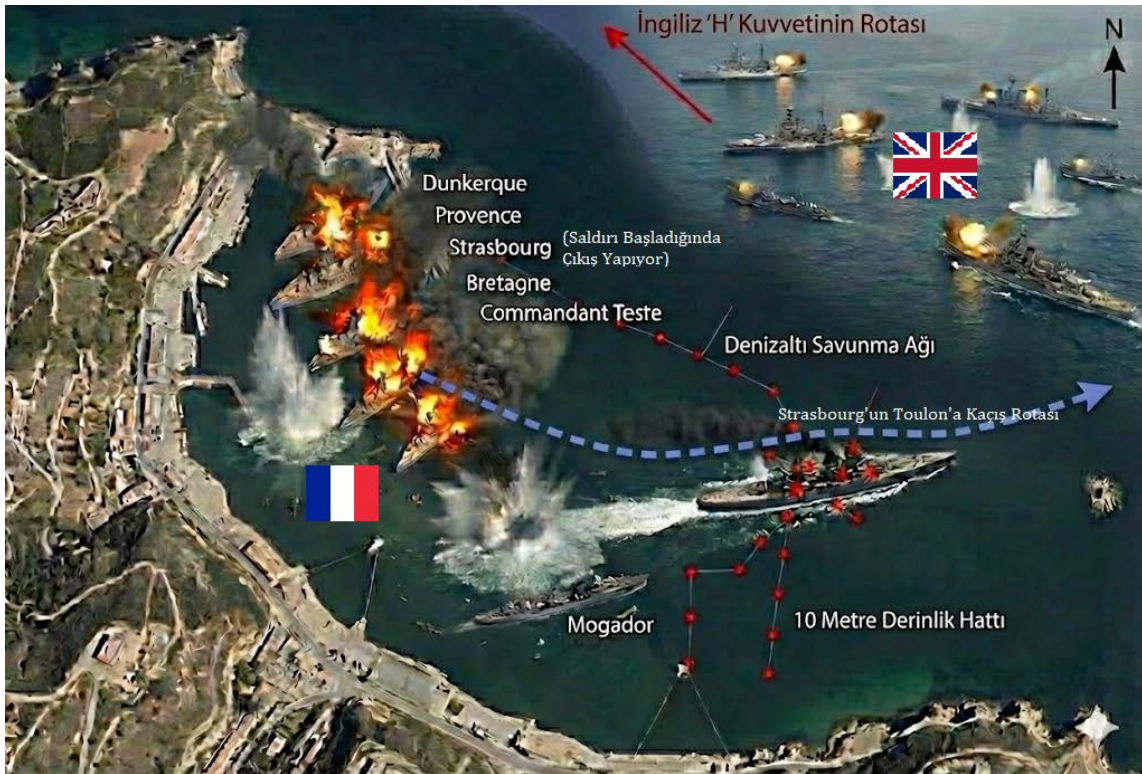
Churchill hükümeti, Almanların bu donanmayı ele geçirmesi ihtimalini İngiltere'nin deniz egemenliğine karşı en büyük tehdit olarak görüyordu. Olası bir Fransız filosu-Alman ittifakı, Akdeniz'de İngiltere'nin deniz yollarını, özellikle Cebelitarık ve Süveyş hattını tehlikeye atabilirdi. Churchill, 2 Temmuz 1940'ta Savaş Kabinesi'ne sunduğu raporda şu ifadeyi kullanmıştır: “*Fransız filosunun kaderi, Britanya İmparatorluğu'nun kaderidir. Eğer bu gemiler Almanya'nın eline geçerse, Akdeniz artık bizim denizimiz olmayacaktır.*” (Churchill, 1949, s. 241).

Bu stratejik endişe, 3 Temmuz 1940 tarihinde başlatılan “*Operation Catapult*” harekâtının temelini oluşturdu. Operasyonun amacı, Fransız filosunun Alman veya İtalyan kuvvetlerinin eline geçmesini engellemektir. Bu kapsamda, Cebelitarık, İskenderiye ve Mers-el-Kébir'deki Fransız gemilerine eşzamanlı müdahaleler planlandı. Ancak en kritik hedef, Mers-el-Kébir Limanı'ndaki ana Fransız filosuydu.

Churchill'in emriyle, Akdeniz'deki İngiliz deniz kuvvetleri “*Force H*” adı altında bir araya getirildi. Amiral Sir James Somerville komutasındaki bu filo; uçak gemisi *Ark Royal*, savaş gemileri *Hood*, *Resolution*, *Valiant* ve *Ark Royal*'den kalkan deniz uçaklarından oluşuyordu (Hance, 2019). Operasyon planına göre Fransız filosuna dört seçenek sunulacaktı:

1. İngiliz donanmasına katılmak,
2. Gemi mürettebatını serbest bırakıp gemileri İngiliz denetimine bırakmak,
3. Gemileri ABD veya bir tarafsız ülke limanına götürmek,
4. Reddedilirse kuvvet kullanılarak etkisiz hâle getirilmek.

3 Temmuz sabahı, Force H filosu Mers-el-Kébir önlerine ulaştı. İngilizler, Amiral Marcel-Bruno Gensoul komutasındaki Fransız filosuna bu dört koşulu ilettiler. Ancak Gensoul, bu teklifleri “*Fransa'nın onuruna hakaret*” olarak değerlendirerek reddetti (Cantoni, 2016). Saatler süren diplomatik görüşmeler sonuçsuz kaldı. Akşam 17.54'te İngiliz filosu, Mers-el-Kébir Limanı'ndaki Fransız gemilerine ateş açtı. Bu saldırı, yalnızca askeri değil, ahlaki ve diplomatik bir kırılma anıydı.

Şekil 1. Mers-el-Kébir Limanı'nın mekânsal yapısı ve baskın sırasında deniz unsurlarının konumsal ilişkilerini gösteren şematik temsil (yazar tarafından tarihsel kaynaklar esas alınarak oluşturulmuştur).

Şekil 1’de sunulan şematik görsel, Mers-el-Kébir Baskını sırasında limanın mekânsal yapısı ile deniz unsurlarının konumsal ilişkilerini analitik bir çerçevede ortaya koymaktadır. Fransız savaş gemilerinin liman içerisinde dar bir alanda, birbirine yakın ve mendireğe paralel biçimde konuşlandırılmış olması; kapalı körfez morfolojisi ve dar giriş ağzıyla birleştiğinde manevra, dağılma ve açık denize yönelme kabiliyetini ciddi ölçüde sınırlamıştır. Bu mekânsal sıkışmışlık, baskın anında savunma amacıyla tercih edilen liman düzeninin hızla stratejik bir kırılmağa dönüşmesine yol açmıştır. Şemada açıkça gösterildiği üzere, İngiliz H Kuvveti’nin açık deniz ekseninde, limanı doğrudan ateş altına alabilecek bir pozisyonda konuşlanması, coğrafi koşulların saldıran güç lehine nasıl taktik ve operasyonel avantajlar üretebildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle Strasbourg başta olmak üzere bazı Fransız gemilerinin Toulon yönüne doğru gerçekleştirdiği kaçış girişimleri, denizaltı savunma hatları, sığılıklar ve liman çıkışlarının dar eksenleri nedeniyle sınırlı seçenekler içinde şekillenmiştir. Bu görsel, coğrafi mekânın savaşın sonucunu tek başına belirlemese de askerî karar alma süreçlerini, hareket alanlarını ve stratejik tercihleri anlamlı biçimde yönlendirdiğini analitik olarak ortaya koymaktadır.

Şekil 2. Mers-el-Kébir Limanı ve çevresinin coğrafi konumu (Google Earth, 2025).

Şekil 2’de yer alan üç boyutlu uydu görüntüsü, Mers-el-Kébir Limanı’nın Oran Körfezi içerisindeki topografik konumunu ve stratejik çevresini bütüncül bir perspektifle ortaya koymaktadır. Görselde liman, batı yönünde savunma amacıyla inşa edilmiş Fort Mers-el-Kébir ile doğu yönünde Oran kentsel alanı arasında, doğal bir koyun iç kesiminde konumlanmaktadır. Bu mekânsal yerleşim, limanın kara yönünden yüksek reliefli araziler ve tahkimat unsurlarıyla çevrili olmasını sağlarken, kuzey yönünde ise açık Akdeniz’e doğrudan bakan bir cephe oluşturmuştur. Körfezin bu açık deniz bağlantısı, 1940 Mers-el-Kébir Baskını sırasında İngiliz donanmasına emniyetli ateş mesafesini koruyarak yaklaşma ve saldırı pozisyonlarını açık deniz ekseninde serbestçe belirleme imkânı tanımıştır. Aynı zamanda Oran kenti ile liman arasındaki kısa mesafe, limanın sivil ve askerî unsurlar arasında sıkışmış bir mekânsal yapı sergilediğini göstermekte; bu durum, savunma derinliğini sınırlandıran ek bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Görsel, Mers-el-Kébir Limanı’nın doğal korunaklı yapısının, belirli tarihsel ve askerî koşullar altında, saldıran güç lehine taktik avantajlar üretebilen bir coğrafi çerçeveye dönüşebildiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Şekil 3. Mers-el-Kébir Limanı’nın kuzey-güney doğrultulu uydu görünümü (Google Earth, 2025).

Şekil 3’te yer alan üç boyutlu uydu görüntüsü, Mers-el-Kébir Limanı’nın kuzeyden güneye bakış doğrultusunda topografik ve morfolojik yapısını bütüncül biçimde ortaya koymaktadır. Görselde limanın yarı kapalı ve doğal olarak korunaklı koy biçimi, çevresini kuşatan yüksek reliefli dağlık alanlar ve bu alanların liman havzasını kara yönünden çevreleyen bir topoğrafik çerçeve oluşturduğu açıkça seçilmektedir. Murdjadjo masifi ve Santon yükseltileri,

limanın kara yönünden savunma potansiyelini artıran doğal engeller işlevi görürken, aynı zamanda limanın mekânsal derinliğini daraltarak iç havzada manevra alanını sınırlayan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Batı-doğu doğrultusunda uzanan liman girişleri ve mendirek hatları, açık deniz ile liman içi arasındaki geçişi belirli eksenlere indirgemekte; bu durum, deniz trafiğini kontrol altına alırken saldırı ve savunma açısından öngörülebilir yaklaşma ve ateş hatları üretmektedir. Bu coğrafi düzen, 1940 Mers-el-Kébir Baskını sırasında İngiliz donanmasının açık denizden emniyetli ateş mesafesini koruyarak yaklaşmasını ve saldırı pozisyonlarını belirlemesini kolaylaştıran temel morfolojik faktörlerden biri olmuştur. Görsel, liman coğrafyasının savunma amacıyla sunduğu avantajların, yüksek ateş gücüne dayalı deniz saldırıları karşısında nasıl operasyonel bir kırılganlığa dönüşebildiğini mekânsal olarak açıklayan kritik bir analitik araç niteliğindedir.

Şekil 4. Mers-el-Kébir Limanı'nda demirlenmiş Fransız savaş gemileri (1940) (Le Drame de Mers-el-Kébir., 2025).

Şekil 4'te, 3 Temmuz 1940 tarihindeki Mers-el-Kébir Baskını öncesinde Fransız Donanması'na ait ana savaş unsurlarının liman içindeki mekânsal konuşlanması görülmektedir. Dunkerque, Provence, Strasbourg ve Bretagne mendireğe kıçtan bağlı şekilde iç hatta yer alırken; destroyerler dış hatta demirlemiş durumdadır. Bu tertiplenme, limanın hidrografik özellikleri, su derinliği ve dar manevra alanı dikkate alınarak barış ve savunma koşulları için uygun bir düzenleme olarak planlanmıştır. Ancak gemilerin kıçtan bağlı ve birbirine paralel biçimde konumlandırılması, baskın sırasında ani manevra, dağılma ve açık denize yönelme imkânlarını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Arka planda yükselen Murdjadjo Masifi ile Santon Burnu, limanı kara yönünden çevreleyen doğal topoğrafik çerçeveyi oluşturarak körfezin fiziksel kapalılığını pekiştirmektedir. Bu görsel, Mers-el-Kébir Limanı'nın hidrografik ve topoğrafik koşullarının, savaş öncesi güvenlik varsayımları altında bir savunma avantajı olarak algılanırken, yüksek ateş gücüne sahip bir deniz saldırısı karşısında hızla operasyonel bir dezavantaja dönüştüğünü açık biçimde ortaya koymaktadır.

Şekil 5. Mers-el-Kébir Limanı'nda demirlenmiş Fransız savaş gemileri (1940) (Le Drame de Mers-el-Kébir., 2025).

Şekil 5'te, Mers-el-Kébir Baskını öncesinde Fransız Donanması'nın Force de Raid Filosu'na ait Dunkerque, Provence, Strasbourg ve Bretagne savaş gemilerinin mendireğe kıçtan bağlı şekilde liman içinde sıralandığı görülmektedir. Bu konuşlanma düzeni, körfezin dar ve kapalı morfolojisi nedeniyle barış ve savunma koşullarında tercih edilen bir liman içi tertiplenmeyi yansıtmaktadır. Ancak gemilerin birbirine paralel ve kıçtan bağlı konumlandırılması, baskın sırasında ani manevra, yön değiştirme ve dağılma imkânlarını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Görselin arka planında yükselen Murdjadjo Masifi ile Santon Burnu, limanı kara yönünden çevreleyen doğal topoğrafik çerçeveyi oluşturarak körfezin fiziksel kapalılığını pekiştirmektedir. Bu mekânsal düzen, Mers-el-Kébir Limanı'nın doğal olarak korunaklı bir sığınak niteliği taşımasına karşın, yüksek ateş gücüne sahip deniz unsurları karşısında savunma avantajını hızla kaybederek operasyonel bir kapan hâline dönüşebildiğini açık biçimde ortaya koymaktadır. Şekil, liman coğrafyasının savaş öncesi güvenlik varsayımları ile savaş anındaki stratejik gerçeklik arasındaki kırılmayı somut biçimde yansıtmaktadır.

Şekil 6. Mers-el-Kébir Limanı'nın genel görünümü ve demirlemiş Fransız savaş gemileri (Le Drame de Mers-el-Kébir., 2025).

Şekil 6'da Mers-el-Kébir Körfezi'nin topografik yapısı ile Fransız Donanması'na ait savaş gemilerinin Operation Catapult öncesindeki mekânsal konuşlanması görülmektedir. Kuzeydoğuya doğru açılan doğal hilal biçimli körfez, mendirek hattı ile birlikte kapalı ve korunaklı bir iç liman oluşturmakta; Dunkerque, Strasbourg, Provence, Bretagne ve Commandant Teste başta olmak üzere Fransız savaş gemileri, bu iç kesimde mendireğe kıçtan bağlı şekilde sıralanmaktadır. Bu konuşlanma düzeni, limanın savunma amacıyla tercih edilen morfolojisinin aynı zamanda gemilerin manevra ve dağılma kabiliyetini ciddi biçimde sınırlandırdığını ortaya koymaktadır. Görselin ön planında Mers-el-Kébir yerleşimi yer alırken, sol üst bölümde yükselen Santon Burnu ve Fort Santon, limanın kara yönünden doğal ve yapay savunma unsurlarını temsil etmektedir. Ancak bu topoğrafik ve tahkimat unsurları, denizden gelen ateş karşısında koruyucu bir bariyer olmaktan ziyade, limanın dışa açılan eksenlerini daraltan ve kaçış seçeneklerini azaltan mekânsal bir çerçeve üretmiştir. Bu genel görünüm, Mers-el-Kébir Körfezi'nin doğal savunma kapasitesi ile sınırlı çıkış olanakları arasındaki gerilimi açık biçimde ortaya koymakta; baskın sırasında coğrafyanın nasıl stratejik bir avantajdan operasyonel bir dezavantaja dönüştüğünü anlamak açısından jeostratejik analizler için temel bir görsel kanıt sunmaktadır.

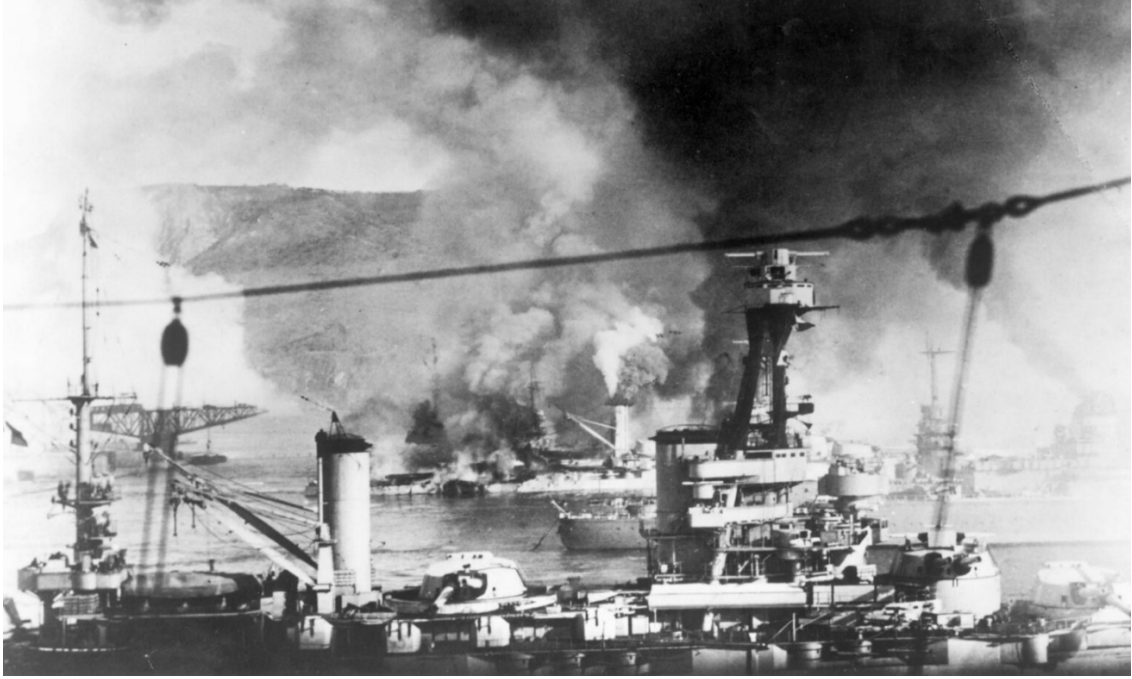
Şekil 7. Mers-el-Kébir Baskını sırasında Fransız filosunun bombalanması (3 Temmuz 1940) (Histoire-image, 2025).

Şekil 7’de, İngiliz filosu tarafından yürütülen Operation Catapult harekâtı sırasında Mers-el-Kébir Körfezi’ne düşen ağır top mermilerinin yarattığı patlamalar görülmektedir. Patlama sütunlarının yoğunlaştığı alan, körfezin kapalı yapısı ve dar giriş ağzı nedeniyle ateşin belirli bir mekânsal odakta toplanmasına işaret etmektedir. Körfezin kuzey kıyısında yükselen Santon Burnu ile arka plandaki Murdjadjo Masifi, hem limanı çevreleyen doğal topoğrafik sınırları hem de görsel ve taktik ufku belirleyen yükseltileri temsil etmektedir. Bu yüksek relief yapılar, limanın kara yönünden doğal bir savunma hattı oluşturmaya karşın, denizden gelen topçu ateşi karşısında manevra ve kaçış imkânlarını sınırlayan bir çerçeve yaratmıştır. Patlamaların körfez içinde yankılanması ve duman bulutlarının topoğrafya tarafından hapsedilmesi, kapalı körfez morfolojisinin savaş koşullarında nasıl bir “mekânsal kapan” etkisi üretebildiğini göstermektedir. Ön planda, kıydan saldırıyı izleyen Fransız denizcilerin siluet hâlinde görünmesi, liman coğrafyasının yarattığı sıkışmışlık hissini ve savunmanın büyük ölçüde pasif bir konuma itilmiş olduğunu görsel olarak pekiştirmektedir. Bu kare, Mers-el-Kébir Limanı’nın doğal coğrafi yapısının baskın anında yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda operasyonel ve psikolojik sınırlamalar yaratarak çatışmanın seyrine nasıl doğrudan etki ettiğini belgeleyen önemli bir görsel kanıt niteliğindedir.

Şekil 8. Günümüzde Mers-el-Kébir Körfezi'nin genel görünümü (Oran, Cezayir) (Bachir or tv, 2025).

Şekil 8'de Mers-el-Kébir Körfezi'nin güncel morfolojik yapısı, liman altyapısı ve yerleşim dokusu bütüncül bir perspektifle görülmektedir. Kuzeydoğuya doğru açılan hilal biçimli körfez, doğal kıyı çizgisi ile insan eliyle inşa edilmiş Jetée Nord ve Jetée Sud dalgakıranlarının birleşimi sayesinde yüksek derecede korunaklı bir liman alanı oluşturmaktadır. Bu yapay ve doğal unsurların etkileşimi, körfezi açık deniz etkilerinden izole ederken, aynı zamanda deniz trafiğini belirli eksenlere yönlendiren mekânsal bir kısıt üretmektedir. Körfezin kara yönünde yükselen Murdjadjo Masifi ile Santon Dağı, limanı çevreleyen topoğrafik bir çerçeve sunarak kara saldırılarına karşı doğal bir savunma hattı işlevi görmektedir. Bununla birlikte bu yüksek relief yapılar, limanın kara ile bağlantısını sınırlayan ve mekânsal derinliği daraltan unsurlar olarak da öne çıkmaktadır. Görselin sol bölümünde Oran kentinin batı uzantısı yer alırken, ön planda Mers-el-Kébir yerleşimi ve askerî liman alanı seçilmektedir. Bu mekânsal düzen, körfezin yalnızca tarihsel bir askerî liman değil, aynı zamanda günümüzde de stratejik işlevini sürdüren bir deniz üssü olduğunu ortaya koymaktadır. Manzara, Mers-el-Kébir Körfezi'nin jeomorfolojik sürekliliğini ve 20. yüzyıl başlarında inşa edilen liman altyapısının günümüz askerî ve lojistik ihtiyaçlarına uyarlanarak kullanılmaya devam ettiğini açık biçimde göstermektedir.

Şekil 9. Mers-el-Kébir Baskını sırasında Fransız savaş gemilerinin alevler içinde kaldığı an (3 Temmuz 1940) (Warfarehistorynetwork, 2025).

Şekil 9'da Operation Catapult harekâtı sırasında İngiliz filosunun yoğun topçu ateşi altında kalan Fransız donanmasına ait savaş gemilerinin liman içerisinde yanmakta olduğu görülmektedir. Arka planda yükselen Murdjadjo Masifi ile Santon Burnu, yoğun duman ve alev bulutları arasından seçilmekte; bu topoğrafik unsurlar, körfezin kara yönünden kapalı ve çevreleyici yapısını açık biçimde ortaya koymaktadır. Ön planda ise İngiliz filosuna ait bir savaş gemisinin üst güvertesi ve optik menzil direği yer almakta; bu durum, saldırının açık denizden, güvenli ateş mesafesi korunarak icra edildiğini göstermektedir. Görsel, Mers-el-Kébir Körfezi'nin dar ve sınırlı manevra alanına sahip morfolojisinin, baskın anında savunma avantajı olmaktan çıkarak gemilerin kaçış ve dağılma imkânlarını ortadan kaldıran bir mekânsal kapan işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Limanın doğal olarak korunaklı yapısı, Fransız gemileri için bir sığınak değil, ateş altında hapsedukları bir ölüm alanına dönüşmüş; coğrafi koşullar, askerî teknolojinin ve ateş üstünlüğünün etkisini daha da pekiştiren bir çarpan rolü üstlenmiştir.

Saldırı sonucunda, Fransız *Bretagne* savaş gemisi patlayarak battı; *Provence* ve *Dunkerque* ağır hasar aldı. Yaklaşık 1.297 Fransız denizci hayatını kaybetti, yüzlercesi yaralandı (Jordan & Dumas, 2009). Bu olay, Fransa ve İngiltere arasında kısa süre önceki müttefiklik bağı kopardı. Vichy Hükûmeti, İngiltere ile diplomatik ilişkilerini kesti ve bu saldırıyı “*dost eliyle gelen ihanet*” olarak niteledi (Paxton, 2001). Ancak İngiltere açısından operasyonun sonucu, stratejik açıdan başarılı sayılabilir. Fransız filosu Almanya'nın eline geçmemiş, Akdeniz'deki güç dengesi İngiltere lehine korunmuştur. Churchill, olaydan sonra Parlamento'da yaptığı konuşmada, “*Bu, savaşın en zor ama en gerekli kararıydı*” diyerek, operasyonun tarihsel zorunluluk olduğunu vurgulamıştır (Churchill, 1949, s. 245).

Diplomatik açıdan bakıldığında, Operation Catapult, İngiltere'nin yalnız kalmış bir devlet olarak deniz gücüne dayalı ulusal güvenlik stratejisini koruma çabasının en somut ifadelerinden biridir. Aynı zamanda bu olay, savaş döneminde ahlâki meşruiyet ile stratejik zorunluluk arasındaki ince çizginin dramatik bir örneğini oluşturmaktadır. İngiltere'nin Mers-el-Kébir kararı, kısa vadede bir ittifakın sonunu getirmiş, uzun vadede ise Akdeniz'deki deniz üstünlüğünün korunmasına katkı sağlamıştır.

Operation Catapult, jeopolitik kararların coğrafi zorunluluklar ve stratejik öncelikler arasındaki dengeyle nasıl biçimlendiğini analitik biçimde gösteren özgün bir vakadır. İngiltere, Akdeniz'in batı kesimindeki deniz hâkimiyetini sürdürme hedefi doğrultusunda, coğrafi koşulların sunduğu sınırlamalar içinde hareket etmiş; bu durum tarihsel bir müttefike karşı askeri

müdahaleyi içeren zor bir tercihi beraberinde getirmiştir. Bu yönüyle Mers-el-Kébir Baskını, insan iradesi ile coğrafi zorunlulukların etkileşim alanında şekillenen dramatik bir dönemeçtir.

3.3. Baskının Seyri ve Sonuçları

3 Temmuz 1940 günü sabah saatlerinde, İngiliz Force H filosu Mers-el-Kébir açıklarına demirlemişti. Amiral James Somerville komutasındaki filo, Fransa'nın teslimiyetinden sonra limanda konuşlu bulunan Fransız Akdeniz filosuna (Force de Haute Mer) yönelik olarak İngiliz hükümetinin kararıyla harekete geçti. Operasyonun amacı, Fransa filosunun Almanya'nın eline geçmesini engellemektir. Ancak diplomatik yolların tükenmesiyle başlayan süreç, kısa sürede modern deniz tarihinin en trajik olaylarından biri hâline geldi (Churchill, 1949; Jordan & Dumas, 2009).

3.4.Çatışma Kronolojisi

Sabah 07.00'de İngiliz gemileri Mers-el-Kébir açıklarında mevzilenmişti. Aynı saatlerde İngiliz elçisi Captain Cedric Holland, Amiral Gensoul'a Churchill'in dört maddelik ultimatoomunu ilettiler. Fransız komutan, bu ultimatoomu "*Fransa'nın ulusal egemenliğine bir hakaret*" olarak niteledi ve kabul etmeyi reddetti. Gün boyu süren gergin müzakereler sonuçsuz kaldı.

Saat 17.54'te, İngiliz filosu ateş açma emrini aldı. İlk salvo, Fransız *Bretagne* savaş gemisine isabet etti; gemi birkaç dakika içinde cephaneliğinin infilak etmesiyle battı. Ardından *Provence* ve *Dunkerque* ağır hasar aldı, *Mogador* adlı muhrip de vurularak kullanılamaz hâle geldi. Fransız tarafı karşılık vermeye çalışsa da limanın dar yapısı nedeniyle gemiler manevra yapamadı. Yaklaşık 15 dakika süren bombardıman, limandaki Fransız filosunu büyük ölçüde etkisiz hâle getirdi (Hance, 2019).

3.5.Kayıplar ve Askerî Sonuçlar

Baskın sonucunda 1.297 Fransız denizci hayatını kaybetti, 351 kişi yaralandı. İngiliz tarafında kayıp yaşanmadı. Fransız filosunun 4 ana savaş gemisi, 6 muhrip ve birkaç denizaltısı ağır hasar aldı veya battı (Jordan & Dumas, 2009). Bu olay, yalnızca Mers-el-Kébir'de değil, Fransız deniz gücünün moralinde de derin bir yara açtı. Vichy yönetimi, limandaki enkazları bir ulusal onur sembolü hâline getirerek, İngiltere'ye yönelik sert bir propaganda kampanyası başlattı (Paxton, 2001).

Askerî açıdan bakıldığında, İngiltere'nin hedefi büyük ölçüde gerçekleşmişti. Fransız filosunun önemli bir kısmı savaş dışı bırakılmış, Almanya'nın Akdeniz'de potansiyel bir donanma desteği elde etmesi engellenmişti. Bu durum, İngiltere'nin Akdeniz'deki deniz üstünlüğünü kısa vadede güvence altına aldı. Ancak bu zafer, aynı zamanda Fransız kamuoyunun İngiltere'ye karşı düşmanlığını körükleyen bir stratejik maliyet doğurdu (Cantoni, 2016).

3.6.Diplomatik ve Politik Etkiler

Baskının hemen ardından, Vichy Hükûmeti İngiltere ile diplomatik ilişkileri kesti. Amiral François Darlan, Fransız filosunun kalan kısmını Toulon Limanı'na çekerek, İngiliz müdahalesine karşı "*tarafsızlık*" politikasını ilan etti. Buna karşın, General Charles de Gaulle önderliğindeki Özgür Fransa Hareketi (Forces Françaises Libres), Londra'daki sürgün hükûmetine katılarak İngiltere ile iş birliği yapma kararı aldı (Hance, 2019). Böylece, Fransız donanması fiilen ikiye bölündü: Vichy yanlısı filo ile De Gaulle destekli özgür Fransız filosu.

Bu gelişme, Fransa'nın ulusal kimliğinde derin bir bölünmeye yol açtı. Vichy propagandası, Mers-el-Kébir Baskını'nı "*Britanya emperyalizminin ihaneti*" olarak sunarken, Churchill bu saldırıyı "*ahlâki açıdan zor, ancak tarihsel olarak kaçınılmaz bir karar*" olarak savundu. Parlamento'da yaptığı konuşmada şöyle dedi: "*Bu karar, müttefikliğin değil, bağımsızlığın gereği idi. İngiltere, yaşamak için dostuna ateş etmek zorundaydı.*" (Churchill, 1949, s. 247).

Uluslararası düzeyde, Mers-el-Kébir Baskını İngiltere'nin kararlılığını ve deniz gücü üstünlüğünü gösterdi. ABD, bu olay sonrasında İngiltere'nin "*yalnız mücadele edebilme kapasitesine*" ikna oldu; bu durum, Amerikan kamuoyunda İngiltere'ye sempati ve yardım

talebini artırdı. Dolayısıyla, olay kısa vadede diplomatik gerilim yaratsa da uzun vadede Anglo-Amerikan ittifakının güçlenmesine dolaylı katkı sağladı.

3.7. Jeopolitik ve Stratejik Etkiler

Jeopolitik açıdan, Mers-el-Kébir Baskını Akdeniz'in batı kesiminde İngiltere lehine bir denge dönüşümü yarattı. Almanya ve İtalya'nın deniz üstünlüğü planları sekteye uğradı. Akdeniz artık yalnızca bir savaş alanı değil, aynı zamanda deniz gücünün coğrafi sınırlara rağmen sürdürülebileceği bir jeostratejik sahne hâline geldi (Spykman, 1942).

Baskın, coğrafi koşulların askeri karar alma süreçleri üzerindeki sınırlayıcı etkisini gösteren tarihsel bir örnek olarak değerlendirilebilir. Mers-el-Kébir'in kapalı liman yapısı, derin suları ve dar giriş ağzı savunma açısından avantaj sağlarken, aynı koşullar baskın sırasında Fransız gemilerinin hareket kabiliyetini ciddi biçimde kısıtlayarak mekânsal açıdan sınırlayıcı bir durum yaratmıştır. Bu durum, fiziksel çevrenin savaşın seyrini doğrudan belirlemese de stratejik tercihleri yönlendiren güçlü bir etken olduğunu çarpıcı biçimde göstermektedir. (Cantoni, 2016; Hance, 2019).

Mers-el-Kébir Baskını, yalnızca bir askeri operasyon değil, insan iradesi ile coğrafi zorunlulukların çarpıştığı tarihsel bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir. İngiltere açısından bu olay, ulusal güvenliğin korunması adına zorunlu bir karar; Fransa açısından ise ulusal gururun kırıldığı bir travmadır. Jeopolitik düzlemde ise baskın, deniz gücünün stratejik belirleyiciliğini bir kez daha teyit etmiş, Akdeniz'in 20. yüzyıl ortasındaki güç dengesini kökten değiştirmiştir.

4. Jeopolitik ve Coğrafi Analiz

4.1. Mekânsal Kısıtlar ve Coğrafi Zorunluluklar Çerçevesinde Mers-el-Kébir

Klasik coğrafi determinizm yaklaşımları, insan davranışlarının ve politik kararların büyük ölçüde fiziksel çevre koşullarıyla ilişkilendirildiği bir kuramsal çerçeve sunmuştur. Bu yaklaşım, özellikle 19. ve 20. yüzyılın başlarında Friedrich Ratzel, Halford Mackinder ve Ellen Churchill Semple gibi düşünürler tarafından geliştirilmiş; coğrafyanın tarihsel süreçler üzerindeki etkisini vurgulayan erken jeopolitik düşüncenin temelini oluşturmuştur. Güncel coğrafya ve jeopolitik literatür, bu yaklaşımları mutlak belirleyicilikten uzaklaştırarak, mekânsal kısıtlar ile coğrafi zorunlulukların etkileşimi temelinde daha ilişkisel bir perspektif geliştirmiştir (Semple, 1911; Mackinder, 1904).

Mers-el-Kébir Baskını, bu teorik çerçevenin tarihsel olarak doğrulandığı nadir örneklerden biridir. Körfezin fiziksel konumu, morfolojik yapısı ve hidrografik özellikleri, olayın stratejik seyrini belirlemiş; insan iradesi bu doğal koşulların sınırları içinde kalmıştır. 3 Temmuz 1940'ta yaşanan çatışmada, limanın dar giriş ağzı, Fransız gemilerinin manevra kabiliyetini sınırlamış; yüksek kıyı duvarları top atışlarının yankısını artırarak İngiliz filosuna avantaj sağlamıştır (Cantoni, 2016). Bu fiziksel unsurlar, savaşın sonucunu yalnızca teknolojik veya taktiksel değil, mekânsal faktörlerin de belirlediğini göstermektedir.

Mers-el-Kébir Limanı örneği, mekânsal koşulların insan karar alma süreçlerini sınırlandıran etkisini somut biçimde ortaya koymaktadır. Körfezin korunaklı yapısı, tarih boyunca savunma avantajı sağlamışken, baskın anında aynı fiziksel özellikler gemilerin manevra kabiliyetini daraltarak dezavantaja dönüşmüştür. Bu örnek, mekânsal unsurların tarihsel bağlama bağlı olarak farklı, hatta karşıt sonuçlar üretebileceğini ve coğrafyanın stratejik kararları şekillendiren dinamik bir değişken olarak rol oynadığını göstermektedir.

Mahan'ın (1890) *Sea Power Theory*'sinde deniz gücünün sürdürülebilirliğinin temel şartı olarak “*uygun coğrafi konum*” vurgulanırken, Mers-el-Kébir örneği bu görüşü tersinden doğrular niteliktedir. Limanın kapalı yapısı, barış zamanında mükemmel bir korunak; savaş zamanında ise taktiksel bir kapan hâline gelmiştir. Churchill'in bu baskını “*tarihin en acı zorunluluğu*” olarak nitelmesi (Churchill, 1949), kararın yalnızca politik değil, mekânsal zorunluluklar tarafından da şekillendirildiğini ima eder.

Mackinder'in (1904) kara merkezli “*Heartland*” teorisi ile Spykman'ın (1942) kenar kuşak “*Rimland*” anlayışı birlikte değerlendirildiğinde, Mers-el-Kébir'in deniz gücü-kara gücü dengesinin kesişim alanında bulunduğu görülür. Cebelitarık Boğazı'na olan yakınlığı, burayı Akdeniz'in Atlantik'e açılan “*eşik noktası*” hâline getirir. Bu nedenle Mers-el-Kébir, yalnızca coğrafi bir liman değil, bölgesel güç projeksiyonlarının somutlaştığı bir jeopolitik eşik (threshold space) olarak değerlendirilmelidir.

Baskın sırasında yaşanan olaylar, Friedrich Ratzel'in (1897) devletlerin mekânsal güvenlik algılarına ilişkin erken dönem yaklaşımlarını hatırlatmaktadır. Devletlerin stratejik alanlarını koruma refleksi, zaman zaman mekânsal kısıtlar ve jeopolitik zorunluluklar çerçevesinde sert kararların alınmasına yol açabilmektedir. İngiltere'nin Mers-el-Kébir'deki müdahalesi, deniz gücüne dayalı güvenlik anlayışının coğrafi koşulların sunduğu sınırlamalar içinde şekillendiği bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında baskın, deniz gücünün kendi stratejik varlığını sürdürme çabası kapsamında alınmış zor bir kararın tarihsel yansıması olarak yorumlanabilir.

Sonuç olarak, Mers-el-Kébir örneği, coğrafyanın askerî ve politik karar süreçlerini sınırlandıran ve yönlendiren güçlü bir çerçeve sunduğunu göstermektedir. Limanın morfolojisi, rüzgâr yönleri, derinlik yapısı ve çevresel engeller, savaşın hem taktik hem stratejik sonuçlarını doğrudan etkilemiştir. Bu çerçevede Mers-el-Kébir, yalnızca bir savaş sahnesi değil, coğrafyanın askerî tarihteki belirleyici etkisini somut biçimde gözler önüne seren bir laboratuvarıdır.

4.2. Mahan, Mackinder ve Spykman Teorileri Çerçevesinde Bir Analiz

Mers-el-Kébir Baskını, yalnızca II. Dünya Savaşı'nın askeri bir olayı değil, aynı zamanda klasik jeopolitik kuramların sahadaki doğrulamasıdır. Akdeniz Havzası, Mahan'ın *Sea Power Theory*'sinden Mackinder'in *Heartland* paradigmasına, Spykman'ın *Rimland* formülasyonuna kadar, coğrafi düşüncenin merkezinde yer almıştır. Bu üç teorisyen, birbirinden farklı yönlerden yola çıksalar da coğrafyanın ulusal gücün biçimlenmesindeki belirleyici rolü konusunda ortaklaşırlar.

4.2.1. Alfred Thayer Mahan ve Deniz Gücü Teorisi

Amerikalı deniz stratejisti Alfred Thayer Mahan (1890), deniz gücünü “*ulusların tarihsel kaderini belirleyen asli unsur*” olarak tanımlamıştır. *The Influence of Sea Power upon History* adlı eserinde Mahan, bir devletin küresel etkinliğinin, deniz ticaret yollarını kontrol etme kapasitesiyle doğru orantılı olduğunu savunur. Ona göre deniz hâkimiyeti altı temel unsura dayanır: coğrafi konum, fiziksel yapı, bölge büyüklüğü, nüfus, ulusal karakter ve hükümetin deniz gücüne bakışı.

Mers-el-Kébir örneğinde bu ilkeler açık biçimde gözlemlenebilir. Körfezin doğal yapısı, İngiltere'nin Akdeniz'deki deniz üstünlüğü stratejisinin kritik bir parçası hâline gelmiştir. Mahan'a göre, Akdeniz'i kontrol eden güç, Avrupa ile Asya arasındaki deniz geçişini de denetler. Bu çerçevede, İngiltere'nin 1940'ta Mers-el-Kébir'e müdahalesi yalnızca askerî bir operasyon değil; deniz hâkimiyetinin sürekliliğini korumaya yönelik jeopolitik bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir (Hance, 2019; Mahan, 1890).

Mahan'ın perspektifinden bakıldığında, Mers-el-Kébir Baskını, deniz gücünün yalnızca gemi filosuna değil, stratejik deniz üslerine erişim kapasitesine dayandığını kanıtlar. Bu nedenle İngiltere, Fransa filosunu etkisiz hâle getirerek, Akdeniz'in batısında “*deniz lojistiği zincirinin kırılmasını*” önlemiştir.

4.2.2. Halford Mackinder ve Kara Gücü Paradigması

Mahan'ın deniz merkezli yaklaşımına karşılık, İngiliz coğrafyacı Halford J. Mackinder (1904), küresel güç dengesinin kara hâkimiyetine dayandığını ileri sürmüştür. Ona göre Avrasya'nın iç kesimleri -“*Heartland*” (Kalpgâh)- dünyanın jeopolitik merkezidir ve kim bu bölgeyi kontrol ederse, “*Dünya Adası*”nı (Avrasya + Afrika) yönetme potansiyeline sahiptir.

Mackinder'in ünlü formülü şöyledir: “*Doğu Avrupa'yı kim kontrol ederse, Heartland'i denetler; Heartland'i kim kontrol ederse, Dünya Adası'na hükmeder; Dünya Adası'nı kim denetlerse, dünyayı yönetir.*” (Mackinder, 1904, s. 436).

Mers-el-Kébir bu denklemde doğrudan Heartland bölgesinde yer almasa da Heartland'ın denizle bağlantı noktalarından biri olan “*kuşak bölgede*” (peripheral zone) konumlanır. Akdeniz'in batı ucundaki bu liman, kara gücüyle deniz gücü arasındaki geçiş alanı olarak işlev görür. Bu yönüyle, Mers-el-Kébir kara merkezli güç projeksiyonlarının deniz üzerinden uzandığı bir eşik mekân (threshold space) konumundadır.

Mackinder'in Heartland tezi, kara kütlelerinin stratejik üstünlüğü varsayımına dayanması nedeniyle Akdeniz'in deniz merkezli jeopolitiğini açıklamada sınırlı kalmaktadır. Akdeniz'in jeostratejik karakteri, kara hâkimiyetinden ziyade deniz yollarının sürekliliği ve geçiş noktalarının kontrolü üzerine kuruludur; bu durum, Mahan ve Spykman'ın deniz gücü merkezli yaklaşımlarını bölgeye ilişkin analizlerde daha işlevsel kılmaktadır.

Almanya'nın 1940'ta kara hâkimiyeti kurması, İngiltere'nin deniz üstünlüğüyle çeliştiğinde, Mers-el-Kébir bu iki paradigmanın somut çarpışma noktasına dönüşmüştür. Dolayısıyla baskın, yalnızca askeri değil, Heartland ve Sea Power doktrinlerinin kesişimsel çatışması olarak da değerlendirilebilir (Spykman, 1942).

4.2.3. Nicholas Spykman ve Rimland Teorisi

Amerikalı siyaset bilimci Nicholas J. Spykman (1942), Mackinder'in kara merkezli paradigmasını yenileyerek, “*Rimland*” (kenar kuşak) kavramını ortaya koymuştur. Spykman'a göre, küresel hâkimiyet Heartland'de değil, bu bölgeyi çevreleyen deniz kenarındaki dinamik bölgelerde kazanılır. Ona göre: “*Heartland dünyayı kontrol etmez; Rimland dünyayı kontrol eder.*” (Spykman, 1942, s. 43).

Akdeniz, bu Rimland kuşağının tam kalbinde yer alır. Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu arasındaki geçiş sahası olması nedeniyle, deniz gücü ile kara gücü arasında dengeleyici bir kuşak işlevi görür. Spykman'a göre bu kuşak bölgeler -örneğin Balkanlar, Levant, Kuzey Afrika- küresel istikrarın anahtarıdır. Bu açıdan Mers-el-Kébir, Rimland kuşağının Batı ucundaki jeopolitik kilit noktası olarak tanımlanabilir.

İngiltere'nin Mers-el-Kébir Baskını, Spykman'ın Rimland mantığını birebir yansıtır: Akdeniz'de deniz gücünün kaybedilmesi, yalnızca bölgesel değil, küresel güç dengesinin çökmesi anlamına gelecekti. Dolayısıyla İngiltere, Rimland kuşağındaki deniz kontrolünü sürdürmek için coğrafi zorunluluk temelinde harekete geçmiştir (Hance, 2019).

4.2.4. Akdeniz'in “Dengeleyici Kuşak” Rolü

Mahan, Mackinder ve Spykman'ın kuramları birlikte değerlendirildiğinde, Akdeniz Havzası'nın küresel jeopolitiğin dengeleyici kuşağı (balancing belt) işlevi gördüğü anlaşılır. Bu denge, kara ve deniz güçlerinin, ticaret yolları ile stratejik üslerin sürekli etkileşimiyle şekillenir.

Mers-el-Kébir bu kuşağın en hassas düğüm noktalarından biridir. Limanın hem Atlantik'e hem de Afrika'ya yakın konumu, burayı deniz egemenliğinin sürekliliği için coğrafi bir zorunluluk hâline getirir. Bu nedenle baskın, yalnızca İngiltere'nin güvenlik politikası açısından değil, jeopolitik teorilerin sahadaki doğrulaması açısından da özel bir örnektir.

Sonuç olarak, Mers-el-Kébir olayını anlamak, yalnızca tarihsel bir olayı incelemek değil, aynı zamanda coğrafyanın uluslararası güç dinamiklerini nasıl yönlendirdiğini çözümlemektir. Akdeniz hem tarih boyunca hem de günümüzde, kara ve deniz güçlerinin birbirine temas ettiği “*dengeleyici kuşak*” olma özelliğini korumaktadır.

4.3. Stratejik Karar Alma Süreçlerinde Coğrafi Faktörlerin Etkisi

Coğrafya, tarih boyunca askeri ve stratejik karar alma süreçlerinin en belirleyici unsurlarından biri olmuştur. Devletlerin savaş planlamaları, sefer rotaları, üs seçimleri ve lojistik zincirleri çoğu zaman fiziksel çevrenin sunduğu imkânlar ve sınırlılıklar doğrultusunda şekillenmiştir. Özellikle deniz savaşlarında, limanların morfolojisi, kıyı derinlikleri, rüzgâr yönleri, deniz akıntıları ve kara bağlantıları gibi mekânsal faktörler, stratejik kararları doğrudan etkilemiştir (Mahan, 1890; Gray, 1999).

II. Dünya Savaşı döneminde Mers-el-Kébir Baskını, coğrafyanın bu belirleyici rolünü çarpıcı biçimde gözler önüne sermiştir. Körfezin doğal yapısı -dar giriş ağzı, yüksek kıyı sırtları ve derin liman tabanı- Fransız donanmasına barış zamanında üstün koruma sağlamış, ancak savaş

koşullarında bu avantaj hareket kabiliyeti kısıtına dönüşmüştür. Bu durum, coğrafi faktörlerin stratejik karar alma sürecinde ikili (ambivalent) bir etki yaratabileceğini göstermektedir: koruma sağlayan çevre koşulları, aynı zamanda taktiksel esnekliği sınırlayabilir.

4.3.1. Coğrafyanın Askerî Manevra Üzerindeki Etkisi

Mers-el-Kébir örneğinde, dar liman girişi ve çevreleyen kayalık kıyı formasyonu, Fransız gemilerinin manevra alanını ciddi biçimde kısıtlamıştır. İngiliz bombardımanı başladığında, gemiler liman içinde rotasyon yapamamış, bu da hedef olmalarını kolaylaştırmıştır (Cantoni, 2016). Söz konusu koşullar altında topografik ve morfolojik engeller, manevra üstünlüğünü tayin eden başlıca faktörlerden biri olmuştur.

Askerî stratejist Carl von Clausewitz'in (1832) vurguladığı gibi, savaş "*doğal ve beşerî unsurların çarpıştığı bir olgudur*"; bu nedenle arazi ve mekân, savaşın "*üçüncü değişkeni*" olarak değerlendirilmelidir. Mers-el-Kébir'de bu değişken, çatışmanın taktik boyutunu belirlemiştir. İngiliz filosu, açık denizde hareket serbestisine sahipken, Fransız filosu coğrafi kapan içine hapsolmüştür.

4.3.2. Savunma Sistemlerinde Coğrafi Faktörlerin Rolü

Savunma stratejileri açısından bakıldığında, Mers-el-Kébir Limanı'nın fiziki yapısı tarih boyunca doğal bir sığınak ve savunma hattı olarak kullanılmıştır. Ancak 1940 baskınında bu doğal avantaj, modern deniz topçularının menzili ve ateş gücü karşısında yetersiz kalmıştır. Limanın etrafındaki yüksek kıyı duvarları, savunma topçusuna görüş engeli yaratmış; radar ve erken uyarı sistemlerinin yokluğu, coğrafyanın koruyucu işlevini zayıflatmıştır (Jordan & Dumas, 2009). Bu durum, savunma sistemlerinin yalnızca coğrafi avantajlara dayanılarak açıklanamayacağını açık biçimde göstermektedir. Çevresel koşullar belirli imkânlar sunsa da bu imkânların etkinliğini belirleyen unsurlar teknoloji, taktik kapasite ve insan faktörüdür. Mers-el-Kébir örneğinde görüldüğü üzere, coğrafi koşullar savunma açısından potansiyel avantajlar sağlamakta; ancak bu avantajlar modern savaş teknolojileri ve uygun savunma düzenlemeleriyle desteklenmediğinde stratejik bir zafiyete dönüşebilmektedir.

4.3.3. Lojistik ve Stratejik Ulaştırma Ağlarında Mekânsal Etkiler

Coğrafyanın lojistik üzerindeki etkisi, Mers-el-Kébir'in deniz ulaştırma hatlarının merkezinde yer almasıyla daha belirgin hâle gelir. Limanın konumu, Kuzey Afrika'daki Fransız kolonilerine ikmal sağlamak için idealdi; ancak kara bağlantılarının sınırlılığı ve dağlık topoğrafya, tedarik sürekliliğini zorlaştırmıştır (Hance, 2019). İngilizler bu durumu iyi analiz ederek, deniz ikmal hatlarını hedef almış ve Mers-el-Kébir'i lojistik zincirin zayıf halkası hâline getirmiştir. Dolayısıyla, stratejik karar alma sürecinde lojistik coğrafyanın rolü hayati bir önem taşır; çünkü coğrafi unsurlar sadece askerî taktikleri değil, ikmal ağlarının sürekliliğini ve savaş gücünün sürdürülebilirliğini de doğrudan etkiler.

4. Coğrafyanın Karar Alma Dinamiklerine Etkisi

Stratejik karar alma süreçleri, yalnızca politik akıl yürütmeye değil, mekânsal algıya (spatial cognition) da dayanır. Churchill'in Mers-el-Kébir kararında belirleyici olan unsurlardan biri, Akdeniz'in batı ucunun "*deniz üstünlüğü eşiği*" olarak algılanmasıdır. Cebelitarık Boğazı ve Mers-el-Kébir, Britanya açısından Atlantik ile Akdeniz arasında jeostratejik bir geçit sistemi oluşturuyordu. Dolayısıyla coğrafya, yalnızca fiziksel bir gerçeklik değil, karar vericilerin zihinsel haritalarında da bir "*stratejik zorunluluk*" hâline gelmiştir.

Bu durum, coğrafi faktörlerin yalnızca savaşın değil, karar süreçlerinin de belirleyici altyapısını oluşturduğunu gösterir. Stratejik düşünce, mekânın olanaklarını sınırlılıklar kadar fark etmeyi gerektirir aksi hâlde mekân, avantajdan çok bir tuzak hâline gelir.

Mers-el-Kébir Baskını, coğrafyanın askerî, lojistik ve politik karar alma üzerindeki çok katmanlı etkisini açık biçimde gösterir. Körfezin yapısı, olayın taktiksel seyrini; konumu ise stratejik gerekçesini belirlemiştir. Bu yönüyle baskın, fiziksel mekânın stratejik aklı biçimlendiren bir faktör olduğunu kanıtlar. Dolayısıyla coğrafya, yalnızca savaşların sahnesi değil, aynı zamanda karar alma süreçlerinin gizli belirleyenisidir. Bu perspektiften bakıldığında,

Mers-el-Kébir olayı, mekânın hem avantaj hem de kısıtlayıcı bir unsur olarak nasıl işlediğini gösteren örnek bir vaka niteliğindedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, 3 Temmuz 1940 tarihinde gerçekleşen Mers-el-Kébir Baskını'nı yalnızca II. Dünya Savaşı'nın dramatik bir askerî olayı olarak değil, coğrafi mekânın stratejik karar alma süreçlerini nasıl yönlendirdiğini gösteren tarihsel bir kırılma noktası olarak ele almıştır. Akdeniz Havzası'nın jeopolitik yapısı ile Mers-el-Kébir Limanı'nın fiziki coğrafyası arasındaki ilişki merkeze alınarak yürütülen tarihsel-coğrafi çözümleme, savaşın seyrinin insan iradesinden bağımsız olmadığını; ancak coğrafyanın sunduğu imkân ve sınırlılıklar içinde şekillenen bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmanın bulguları, liman morfolojisinin ve çevresel koşulların taktik-operatif sonuçlara doğrudan etki edebildiğini göstermektedir. Mers-el-Kébir Limanı'nın dar girişli ve korunaklı körfez karakteri, barış dönemlerinde savunma ve barınma avantajı üretirken, baskın anında Fransız filosu açısından ciddi bir manevra kısıtına dönüşmüştür; limanı “*korunaklı üs*” olmaktan çıkarıp “*mekânsal kapan*” niteliğine yaklaştırmıştır. Bu tersyüz oluş, coğrafi unsurların tek yönlü bir belirleyicilik üretmediğini; aksine tarihsel bağlam, güç dengesi ve operasyonel koşullara bağlı olarak farklı, hatta zıt sonuçlar doğurabildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu yönüyle Mers-el-Kébir örneği, coğrafyanın savaş alanının yalnızca zemini değil, kararların ve sonuçların biçimlendiği etkin bir değişken olduğunu doğrulamaktadır. Bu çerçevede Mers-el-Kébir Baskını, coğrafi koşulların savaşın seyrini tek başına belirlemediğini; bu koşulların, dönemin askerî teknolojisi, istihbarat kapasitesi ve siyasi iradesiyle birlikte değerlendirildiğinde stratejik sonuçlar üretebildiğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

İngiltere'nin Operation Catapult kararı da bu mekânsal çerçeveden bağımsız değerlendirilemez. Müdahale, yalnızca diplomatik güvensizlik ya da askerî ihtiyat refleksiyle açıklanamayacak ölçüde, Akdeniz'in batı ucunda deniz hâkimiyetinin sürekliliğini güvence altına alma zorunluluğuyla ilişkilidir. Mers-el-Kébir'in Cebelitarık Boğazı'na yakınlığı ve Atlantik-Akdeniz geçiş hattı üzerindeki konumu, limanı stratejik bir eşik mekân hâline getirmiş; bu durum İngiltere açısından coğrafyanın dayattığı bir baskı alanı yaratmıştır. Dolayısıyla olay, stratejik kararların yalnızca politik niyetlerle değil, coğrafi zorunluluklarla da şekillendiğini göstermektedir.

Elde edilen bulgular, klasik jeopolitik yaklaşımların açıklayıcılığının tarihsel bir vaka üzerinden yeniden değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Mers-el-Kébir örneği, deniz gücü ve deniz hatlarının sürekliliği bakımından Mahan'ın deniz hâkimiyeti kuramıyla; Akdeniz'in dengeleyici kuşak ve geçiş alanı niteliği açısından ise Spykman'ın Rimland yaklaşımıyla uyum göstermektedir. Buna karşın kara merkezli jeopolitik açıklamalar Akdeniz bağlamında sınırlı bir geçerliliğe sahiptir; olay, deniz merkezli dinamiklerin stratejik önemini daha belirgin hâle getirmektedir. Çalışma ise, mekânsal faktörleri tek başına belirleyici görmeyerek, bu unsurları teknoloji, istihbarat, diplomasi ve karar verici irade gibi etkenlerle birlikte ele almakta; coğrafyanın rolünü etkileşimsel bir perspektifte konumlandırmaktadır.

Mers-el-Kébir Baskını'nın ortaya koyduğu tarihsel deneyim, benzer bir senaryonun Türkiye'deki stratejik liman ve deniz üslerinde yaşanmaması için liman güvenliği, deniz hâkimiyeti ve kriz yönetimi politikalarının bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasını gerekli kılmaktadır. İstanbul ve Çanakkale boğazları gibi dar ve yoğun deniz geçitlerine sahip alanlar ile Mersin, İskenderun ve Aksaz gibi kapalı veya yarı kapalı liman yapıları, barındırdıkları mekânsal kısıtlar nedeniyle kriz ve çatışma dönemlerinde hem savunma avantajları hem de potansiyel kırılma noktaları üretmektedir.

Bu doğrultuda Türkiye açısından, liman morfolojisi ile deniz hatlarının sürekliliğini birlikte değerlendiren çok katmanlı bir güvenlik mimarisinin geliştirilmesi; erken uyarı ve gözetleme sistemlerinin güçlendirilmesi deniz üslerinin manevra kabiliyetini sınırlayan yapısal unsurların kriz senaryoları çerçevesinde yeniden analiz edilmesi ve diplomatik-askerî koordinasyon mekanizmalarının etkinleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Mers-el-Kébir örneğinin sunduğu tarihsel ders, Türkiye'nin stratejik limanlarını yalnızca lojistik ve askerî merkezler olarak değil; aynı zamanda deniz yetki alanları, boğaz güvenliği ve bölgesel caydırıcılık perspektifinden değerlendirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, olası stratejik sürprizlerin önlenmesi ve deniz güvenliğinin sürdürülebilir biçimde sağlanması açısından kritik bir çerçeve sunmaktadır.

Araştırmanın güncel çıkarımı, Akdeniz'deki güvenlik mimarisinin temel mekânsal önceliklerinin büyük ölçüde süreklilik gösterdiğine işaret etmektedir. Geçiş yolları, deniz üssü ağları ve eşik mekânların kontrolü, 1940'ta olduğu gibi günümüzde de Akdeniz jeopolitiğinin ana eksenlerinden biri olmaya devam etmektedir. Bu çerçeve, Doğu Akdeniz'de enerji jeopolitiği, deniz yetki alanları ve deniz gücü konuşlanmaları etrafında şekillenen rekabetin tarihsel arka planını anlamada Mers-el-Kébir'i analitik bir referans noktası hâline getirmektedir.

Türkiye açısından ise çalışma, deniz jeopolitiğinin “*sabit coğrafya-değişken strateji*” ikiliği üzerinden okunabileceğini göstermekte; Boğazlar, Ege ve Doğu Akdeniz ekseninde mekânsal zorunlulukların stratejik özerklik arayışıyla birlikte ele alınması gerektiğine dair karşılaştırmalı bir ders sunmaktadır.

Sonuç olarak Mers-el-Kébir Baskını, coğrafyanın stratejiye dönüştüğü, mekânın karar alma süreçlerini sınırlandırdığı ve yönlendirdiği tarihsel bir eşik örneğidir. Çalışma, liman coğrafyası ile deniz hâkimiyeti arasındaki ilişkinin savaşın seyrini belirleyebileceğini gösterirken; aynı zamanda jeopolitik kuramları Akdeniz ölçeğinde yeniden okuyarak, tarihsel coğrafya ve jeopolitik literatürüne bütüncül bir katkı sunmaktadır. Gelecek araştırmalarda benzer tarihsel vakaların karşılaştırmalı mekânsal analizlerle incelenmesi ve CBS/batimetrik modelleme gibi tekniklerle desteklenmesi, mekân-strateji ilişkisinin daha ölçülebilir ve genellenebilir biçimde tartışılmasına imkân sağlayacaktır.

5.1. Çalışmanın Katkıları ve Özgün Değeri

Bu çalışma, askerî tarih ve jeopolitik literatüre aşağıdaki özgün katkıları sunmaktadır:

1. Tarihsel bir askerî olayı coğrafi mekân merkezli bir analizle yeniden yorumlamaktadır. Mers-el-Kébir Baskını, yalnızca diplomatik veya askerî kararların sonucu olarak değil; liman morfolojisi, geçiş hatları ve deniz coğrafyasının stratejik kararları şekillendiren rolü çerçevesinde ele alınmıştır.
2. Çalışma, klasik jeopolitik kuramları (Mahan-Mackinder-Spykman) karşılaştırmalı ve bütünlükçi biçimde uygulamaktadır. Bu kuramlar, rakip açıklamalar olarak değil; Akdeniz coğrafyası çerçevesinde birbirini tamamlayan analitik araçlar olarak değerlendirilmiştir.
3. Çalışma, coğrafyanın stratejik karar alma süreçleri üzerindeki etkisini indirgemeci yaklaşımlardan kaçınarak, etkileşimsel ve çok boyutlu bir çerçevede ele almaktadır. Mekânsal faktörleri teknoloji, diplomasi, istihbarat ve karar verici iradesiyle birlikte değerlendirerek, tek yönlü açıklamalardan bilinçli biçimde uzaklaşmaktadır.
4. Akdeniz jeopolitiğinde tarihsel süreklilik vurgusu sunmaktadır. Mers-el-Kébir örneği üzerinden, deniz üsleri, eşik mekânlar ve geçiş hatlarının günümüz Akdeniz güvenlik mimarisindeki kalıcı rolü ortaya konulmaktadır.
5. Çalışma, Türkiye açısından karşılaştırmalı jeopolitik çıkarımlar üretmektedir. Akdeniz'in batısındaki tarihsel bir vakadan hareketle, Türkiye'nin Boğazlar, Ege ve Doğu Akdeniz eksenli deniz jeopolitiğine dair analitik dersler sunmaktadır.
6. Yöntemsel olarak tarihsel coğrafya ile jeopolitik analiz arasında uygulanabilir bir analiz modeli önermektedir. Bu yaklaşım, benzer tarihsel vakaların mekânsal çerçeve içinde yeniden ele alınmasına imkân tanıyabilecek niteliktedir.

5.2. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, büyük ölçüde tarihsel belgeler, ikincil literatür ve mekânsal betimleyici veriler üzerinden yürütülmüştür. 1940 yılına ait batimetrik ve hidrografik verilerin sınırlı oluşu, bazı mekânsal değerlendirmelerin dolaylı çıkarımlara dayanmasına neden olmuştur. Ayrıca çalışma,

tek bir tarihsel vaka üzerine yoğunlaştığından, elde edilen bulguların genellenebilirliği karşılaştırmalı analizlerle desteklenmeye açıktır.

Kaynakça

- Bachir or tv.* (2025, Kasım 15). [YouTube videosu] [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=24QDRNQ_dKI
- Cantoni, G. (2016). *French Naval Strategy and the Role of Mers-el-Kébir*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Churchill, W. (1949). *Their Finest Hour*. London: Cassell and Company.
- Clausewitz, C. (1832). *Vom Kriege*. Berlin: Dümmlers Verlag.
- Del Sarto, R. (2020). *Borderlands: Europe and the Mediterranean Middle East*. Oxford: Oxford University Press.
- Germond, B. (2015). *The Maritime Dimension of European Security: Seapower and the European Union*. Palgrave Macmillan.
- Google Earth. (2025, Kasım 8). [Mers-el-Kébir, Cezayir haritası] [Harita]. Google. https://earth.google.com/web/@35.72052075,-0.68384745,1.5976215a,5923.56470734d,35y,49.8486318h,76.42302281t,359.99999985r/data=CgRCAGgBOgMKATBCAggASg0I_____ARAAF
- Gray, C. (1999). *Modern Strategy*. Oxford: Oxford University Press.
- Hance, A. (2019). *Mediterranean Geopolitics and the Colonial Sea Power*. London: Routledge.
- Histoire-image.* (2025, 11 12). <https://histoire-image.org/sites/default/files/2022-04/mers-el-kebir-caen-1.jpg> adresinden alındı
- Jordan, J., & Dumas, R. (2009). *French Battleships 1922–1956*. Annapolis: Naval Institute Press.
- Le Drame de Mers-el-Kébir.* (2025, Kasım 11). *Le drame d'une flotte convoitée. Le Drame de Mers-el-Kébir.* <https://www.ledrame-merselkebir.fr/la-tragedie-de-mers-el-kebir/rappel-du-drame/le-drame-dune-flotte-convoitee/>
- Mackinder, H. (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, 23(4), 421–437.
- Mahan, A. (1890). *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*. Boston: Little, Brown and Company.
- Paxton, R. (2001). *Vichy France: Old Guard and New Order, 1940–1944*. New York: Columbia University Press.
- Ratzel, F. (1897). *Politische Geographie*. Leipzig: Oldenbourg.
- Ridolfi, M. (1997). *Mediterranean Conflicts and Maritime Geography*. Milan: Feltrinelli Editore.
- Saygılı, R. (2025, Kasım 12). Avrupa fiziki haritası [Harita]. Coğrafyaharita. http://cografyaharita.com/haritalarim/1i_avrupa_fiziki_haritasi.png
- Semple, E. (1911). *Influences of Geographic Environment*. New York: Henry Holt.
- Spykman, N. (1942). *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Warfare History Network.* (2025, Kasım 15). *Operation Catapult: The attack on Mers-el-Kébir.* Warfare History Network. <https://warfarehistorynetwork.com/article/operation-catapult-the-attack-on-mers-el-kebir/>

Extended Abstract

The present study offers a comprehensive geographical and geopolitical analysis of the Attack on Mers-El-Kébir (3 July 1940), a critical event in World War II that epitomizes the interaction between human strategic decision-making and geographical constraints. The research situates Mers-El-Kébir within the broader framework of Mediterranean geopolitics, emphasizing how spatial constraints, physical geography, and maritime morphology shaped strategic outcomes. Drawing on the theoretical frameworks of Mahan's Sea Power Theory (1890), Mackinder's Heartland Theory (1904), and Spykman's Rimland Theory (1942), the study conceptualizes the event not merely as a military operation, but as a geographical manifestation of geopolitical determinism.

Methodologically, the study adopts a qualitative historical-geographical approach, integrating case study analysis, historical reconstruction, and spatial analysis. Primary data sources include 1940s topographic and hydrographic maps, archival documents, and visual materials such as historical aerial photographs and satellite imagery. Secondary sources comprise classical geopolitical texts and contemporary academic literature (e.g., Ridolfi, 1997; Cantoni, 2016; Hance, 2019). This integrative approach enables the reconstruction of both the physical and strategic landscape of Mers-El-Kébir, providing a spatially grounded interpretation of the raid.

The findings reveal that Mers-El-Kébir's physical geography, particularly its semi-enclosed bay morphology, deep-water basin, and limited access routes, produced a paradoxical situation: while the port offered natural protection and logistical advantages under peacetime conditions, these same features became critical constraints during the attack. The narrow harbor entrance, steep surrounding relief (Murdjadjo Massif and Santon Cape), and dense urban proximity of Oran limited maneuvering capability, transforming the port into a "spatial trap." As illustrated in the cartographic and three-dimensional visual analyses (Figures 1–8), these spatial configurations amplified the operational vulnerability of the French fleet, allowing the British "Force H" to maintain a secure line of fire from open waters.

At the theoretical level, the study demonstrates that geography operates not as a passive backdrop, but as an active structuring force in the conduct of war. Within the Mahanian paradigm, control of maritime choke points—such as the Strait of Gibraltar and adjacent naval bases like Mers-El-Kébir—was central to sustaining British naval supremacy. In contrast, Mackinder's Heartland framework highlights how continental powers sought to challenge maritime dominance through territorial depth. Spykman's Rimland theory, situating the Mediterranean as a balancing zone between land and sea powers, provides the most fitting analytical lens: Mers-El-Kébir emerges as a microcosm of Rimland geopolitics, where maritime and continental imperatives collided under the constraints of geography.

Beyond its historical implications, the research contributes methodologically by introducing a historical-geographical model that integrates environmental and spatial variables into strategic analysis. This model bridges disciplinary gaps between geography, history, and political science, proposing that strategic behavior can only be fully understood within its environmental context. The study's spatial reconstructions and hydro-topographic analyses substantiate the claim that physical geography actively shapes, limits, and sometimes dictates strategic possibilities.

The results emphasize that the Mers-El-Kébir Raid represents more than a wartime incident; it is a manifestation of the enduring dialectic between geographical constraint and strategic agency. The closed harbor morphology, hydrodynamic stability, and surrounding relief converted natural protection into operational confinement. Consequently, the raid's tragic outcome—over 1,200 casualties and the sinking of key French vessels—demonstrates the decisive role of spatial structure in determining military success or failure.

In conclusion, this study underscores that geography is not merely the stage of history but a dynamic actor within it. The Mers-El-Kébir case illustrates how environmental conditions, geopolitical imperatives, and human decision-making converge to produce strategic outcomes.

By examining the interplay between physical geography and military strategy, the research contributes to the theoretical advancement of geographical determinism and offers a methodological framework for future interdisciplinary studies on the spatial dimensions of war and diplomacy.